

POTONJENA DEŽELA

Izbor poezije iz Bukovine

Prevod Ana Jasmina Oseban, Nada Grošelj in Vid Snoj

KNJIŽNA ZBIRKA
POEZIJE

VERSUNKENES LAND / POTONJENA DEŽELA
Izbor poezije iz Bukovine

Predloga:
Die verlorene Harfe
Eine Anthologie deutschsprachiger Lyrik aus der Bukowina
Hg. von Petro Rychlo
Černivci: Knyhy – XXI, 2008

Slovenski prevod: copyright © 2015 KUD Logos.

Slika na naslovnici:
Razglednica s czernowiškim motivom iz časa pozne Avstro-Ogrske

Tiskana izdaja knjige je izšla leta 2015
ISBN 978-961-6519-88-5
COBISS.SI-ID= 281543936

POTONJENA DEŽELA

Izbor poezije iz Bukovine

Prevod

Ana Jasmina Oseban, Nada Grošelj in Vid Snoj

Spremna beseda

Ana Jasmina Oseban

Ljubljana

2021

Elektronska knjižna zbirka

e-68

Urednika zbirke *Gorazd Kocijančič* in *Vid Snoj*

Potonjena dežela
Versunkenes Land

Izbor poezije iz Bukovine

Prevod *Ana Jasmina Oseban*, *Nada Grošelj* in *Vid Snoj*

Spremna beseda *Ana Jasmina Oseban*

Oblikovanje elektronske izdaje *Lucijan Bratuš*

Izdajatelj

Za KUD Logos *Mateja Komel Snoj*

Ljubljana 2021

Elektronska izdaja e-68

Elektronski vir (epub, pdf)

Način dostopa (URL):

<http://www.kud-logos.si/e-knjige/>

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili
v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID 72787971

ISBN 978-961-7096-89-7 (ePUB)

ISBN 978-961-7096-88-0 (PDF)

KAZALO

Rose Ausländer (*Ana Jasmina Oseban*)

- 10 Meine Nachtigall / Moj slavec
- 12 Bukowina III / Bukovina III
- 14 Östlich / Vzhodni motiv
- 16 Transnistrien 1941 / Transnistrija, 1941
- 18 Mutter Sprache / Materni jezik
- 20 36 Gerechte / 36 pravičnih
- 22 Im Krieg / Med vojno
- 24 Ein Märchen II / Bajka II

Klara Blum (*Nada Grošelj*)

- 26 Der Wunderrabi von Sadagura / Čudodelni rabi iz Sadagore
- 32 An einen jungen deutschen Soldaten / Mlademu nemškemu vojaku
- 34 Nankinger Nachbarskind / Sosedov malček v Nankingu
- 36 Czernowitzer Ghetto (Fragment) / Czernowiški geto (odlomek)

Dusza Czara-Rosenkranz (*Ana Jasmina Oseban*)

- 38 Abendlied / Večerna pesem
- 40 Letzte Bitte / Poslednja prošnja

Paul Celan (*Vid Snój*)

- 44 Todesfuge / Fuga smrti
- 46 Nähe der Gräber / Blizu grobov
- 48 Schwarze Flocken / Črne snežinke
- 50 Winter / Zima
- 52 Espenbaum / Trepetlika
- 54 So bist du denn geworden / Taka torej si postala
- 56 In Ägypten / V Egiptu
- 58 Eine Gauner- und Ganovenweise ... / Barabinska in bandarska viža ...

Georg Drozdowski (*Ana Jasmina Oseban*)

- 62 Atlas / Atlant
64 Gegen die Fahrtrichtung / V nasprotni smeri vožnje
66 Mit allen Sinnen / Z vsemi čuti

Alfred Gong (*Ana Jasmina Oseban*)

- 70 So stirbt der Mensch / Tako umira človek
72 Bilanz / Bilanca (*Ana Jasmina Oseban in Nada Grošelj*)
74 Erkenntnis / Spoznanje
76 Inkantationen / Zaklinjanja
78 Traum / Sanje
82 Topographie / Topografija
86 Mein Vater / Moj oče

Alfred Kittner (*Nada Grošelj*)

- 90 Podoliens Erde / Podoljska zemlja
92 Wildwuchs / Zaraščanje
94 Dirnengasse / Kurbirska ulica

Alfred Margul-Sperber (*Ana Jasmina Oseban*)

- 96 Ferner Gast / Daljni gost
98 Schwarz und Weiß / Črno-belo
100 Ukrainische Steppe / Ukrajinska stepa
102 Das Lächeln der Gioconda / Giocondin smehljaj
104 Judenfriedhof / Judovsko pokopališče
(*Ana Jasmina Oseban in Nada Grošelj*)
106 Fackelläufer / Baklonosec (*Ana Jasmina Oseban in Nada Grošelj*)

Selma Meerbaum-Eisinger (*Ana Jasmina Oseban*)

- 110 Sehnsuchtslied / Pesem o hrepenenju
114 Schlaflied für mich / Uspavanka zame
116 Sonne im August / Avgustovsko sonce
118 Tragik / Tragika (*Ana Jasmina Oseban in Nada Grošelj*)

Moses Rosenkranz (*Nada Grošelj*)

- 120 Klage / Žalostinka
- 122 Ausklang / Izzvenevanje
- 124 Jüdisches Morgenlied 1941 / Judovska jutranjica, 1941
- 126 Die Blutfuge / Fuga krvi

Isaac Schreyer (*Ana Jasmina Oseban*)

- 128 Landschaft der Kindheit / Pokrajina otroštva
- 132 Tristia II / Tristia II
- 134 Das Gold der Väter / Zlato očetov

Erich Singer (*Ana Jasmina Oseban*)

- 138 Fluß / Reka (*Ana Jasmina Oseban in Nada Grošelj*)
- 140 Zirkusbären / Cirkuški medvedi

Immanuel Weissglas (*Nada Grošelj*)

- 142 Ahasver / Ahasver
- 144 ER / ON
- 146 Erdepitaph / Zemeljski epitaf

Victor Wittner (*Ana Jasmina Oseban*)

- 148 Parterre-Wohnung / Pritlično stanovanje
 - 150 Ein Heuwagen fährt durch die Stadt / Voz s senom klopoče skoz mesto
(*Ana Jasmina Oseban in Nada Grošelj*)
 - 152 Ferne des Körpers / Oddaljenost telesa
- 155 **K izboru poezije iz Bukovine**, *Ana Jasmina Oseban*

VERSUNKENES LAND

POTONJENA DEŽELA

Rose Ausländer

Meine Nachtigall

Meine Mutter war einmal ein Reh
Die goldbraunen Augen
die Anmut
blieben ihr aus der Rehzeit
Hier war sie
halb Engel halb Mensch -
die Mitte war Mutter
Als ich sie fragte was sie gern geworden wäre
sagte sie: eine Nachtigall

Jetzt ist sie eine Nachtigall 10
Nacht um *Nacht* höre ich sie
im Garten meines schlaflosen Traumes
Sie singt das Zion der Ahnen
sie singt das alte Österreich
sie singt die Berge und Buchenwälder
der Bukowina
Wiegenlieder
singt mir Nacht um Nacht
meine Nachtigall
im Garten meines schlaflosen Traumes 20

Moj slavec

Moja mati je bila nekoč srna
Zlato rjave oči
milino
ima še iz srnjih dni

Tu je bila
pol angel pol človek –
na sredi pa mati
Ko sem jo vprašala kaj bi najraje bila
je rekla: slavec

In zdaj je slavec 10
noč za nočjo jo poslušam
v vrtu nespečnih sanj
Poje o Sionu prednikov
poje o stari Avstriji
poje o gričih in bukovju
Bukovine
uspavanke
mi poje noč za nočjo
moj slavec
v vrtu mojih nespečnih sanj 20

Bukowina III

Grüne Mutter
Bukowina
Schmetterlinge im Haar

Trink
sagt die Sonne
rote Melonenmilch
weiße Kukuruzmilch
ich machte sie süß

Violette Föhrenzapfen
Luftflügel Vögel und Laub 10

Der Karpatenrücken
väterlich
lädt dich ein
dich zu tragen

Vier Sprachen
Viersprachenlieder

Menschen
die sich verstehn 18

Bukovina III

Zelena mati
Bukovina
z metulji v laseh

Pij
reče sonce
rdeče mleko lubenic
belo koruzno mleko
osladilo sem ga zate

Vijolični storži borovcev
zračna krila ptice listje 10

Hrbet Karpatov
te očetovsko
vabi
štuporamo

Štirje jeziki
pesmi štirih jezikov

Ljudje
ki se razumejo 18

Östlich

Immer singt der Samowar
Kümmelbrotduft
würzt das Zimmer

Zwei Herzkirschen auf Stengeln
übers Ohr gehängt

Kartoffeln auf Kohlen rösten
komm sei unser Gast

Unter Harztränen im Herd
bricht der Tannenast zusammen

Sonntags die bunte Tracht
Tanz und Harmonika 10

Im Wodka
funkelt das Messer 13

Vzhodni motiv

Vselej žvižga samovar
in vonj kumine v kruhu
začinja sobo

Dve srčasti češnji
na pečljih čez uho

Iz žerjavice diši krompir
pridi k nam v goste

V smolnatih solzah se v peči
sesede jelkova veja

Ob nedeljah pisane noše
ples in harmonika 10

V vodki
pobliskava nož 13

Transnistrien 1941

Eislaken auf Transnistriens Feldern
wo der weiße Mäher
Menschen mähte

Kein Rauch kein Hauch
atmete
kein Feuer
wärmte die Leichen

Im Schneefeld schlief das Getreide
schlief die Zeit
auf Schläfen 10

Die Zunge der Himmelswaage
ein funkelnder Eiszapfen
bei 30 Grad Celsius unter Null 13

Transnistrija, 1941

Ledene rjuhe po poljanah Transnistrije
kjer je beli kosec
kosil ljudi

Ne dim ne dih
se nista zganila
ni bilo zubljev
da bi greli trupla

Po snežnem polju je spalo žito
spal je čas
na sencih

10

Jezik nebeške tehtnice
lesketava ledena sveča
pri 30 stopinjah pod ničlo

13

Mutter Sprache

Ich habe mich
in mich verwandelt
von Augenblick zu Augenblick

in Stücke zersplittert
auf dem Wortweg

Mutter Sprache
setzt mich zusammen

Menschmosaik

8

Materni jezik

Spreminjala sem se
vase
iz trenutka v trenutek

se v koščke drobila
po poti besed

materni jezik
me sestavlja v celoto

v mozaik človeka

8

36 Gerechte Jüdische Legende

36 Gerechte

halten im Gleichgewicht
die Erde
die uns hält
in unablässiger
Revolution

Auf ihren Schultern
tragen die

36 Gerechten

die ungebärdige
Erde

10

Im Schatten ihrer Bescheidenheit
stehend
abgewandt
heben die

36 Gerechten

die ungebärdige Erde
ins Licht

Wir kennen sie nicht
nie erkennen wir die

20

36 Gerechten

21

36 pravičnih Judovska legenda

36 pravičnih	drži v ravnotežju Zemljo ki nas ohranja v stalni revoluciji	
	Na ramenih nosi	
36 pravičnih	uporno Zemljo	10
	V senci svoje skromnosti stoji odvrnjenega lica	
36 pravičnih	in dviga uporno Zemljo k luči	
	Ne poznamo jih nikoli jih ne prepoznamo	20
36 pravičnih		21

Im Krieg

Erblindete Stadt
im Dickicht der Straßen
spinnt das Grauen ein Netz

Kinder
ihre Angst in sternlosen Augen
Krüppel wachsen wie Pilze
im Blutmoos des Gettos
Auf Fensterkreuzen hängen Gerippe
Soldatenkappen bedecken Totenköpfe

Der Alpdruck wandert als Bettler 10
von Tür zu Tür
Wir legen unsre Herzen
in seine Schale 13

Med vojno

Oslepelo mesto
v goščavi ulic
spleta groza svoje mreže

Otroci
njihov strah v brezzvezdnih očeh
Pohabljeni poganjajo kot gobe
po krvavem mahu geta
Po okenskih križih visijo okostnjaki
Lobanje krijejo vojaške kape

Môra kakor beračica 10
tava od vrat do vrat
Svoja srca ji polagamo
v skodelo 13

Ein Märchen II

Im Pruth hüpfen die
Spiegelbilder der Weiden

Ich badete und
sang Lieder

Es waren
verstohlene heitere Stunden
mit Freunden und
freundlichen Fremden

Daheim erwarteten mich
wichtige Bücher und
unbeschriebene Bogen Papier 10

Ich las ich schrieb
und träumte
es würde sich alles
zum Guten wenden

Ein Märchen
kurz vor der
Weltkatastrophe 18

Bajka II

Po gladini reke Pruth
so migljali odsevi vrb

Plavala sem
pela pesmi

Bile so
ukradene vedre urice
s prijatelji
in prijaznimi neznanci

Doma so me čakale
pomembne knjige in
nepopisan papir 10

Brala sem pisala
in sanjala
da se bo vse
obrnilo v dobro

Bajka
na pragu
svetovne katastrofe 18

Klara Blum

Der Wunderrabbi von Sadagura

Man raunt: er kann Geburt und Tod erzwingen,
Auf einem Tüchlein fährt er übers Meer,
Sein Lächeln wird dir Glücksgeschäfte bringen,
Sein Zornesblick macht deine Taschen leer.

Man geht zu ihm mit Klagen und Beschwerden,
Verlassne Frau und Händler vorm Bankrott.
Est ist nicht leicht, von ihm empfangen werden –
»Ein andermal, der Rabbi spricht mit Gott.«

Sein Haus ist voll von altem, schweren Prunke,
Der Sabbathleuchter glänzt vor Kostbarkeit, 10
Kunstvolle Becher neigen sich dem Trunke.
Und sein Gebet, es trägt ein seidnes Kleid.

Er lehnt am Fenster mit gefurchter Stirne.
Es zittert leise sein gepflegter Bart.
Er weiß: nicht mehr gehorchen ihm die Hirne
Wie einst, durch seine bloße Gegenwart.

Sie gehn vorbei mit hohnverhaltne Gesten,
Die Kränkung sticht, der fromme Rausch bleibt aus.
Er sieht nicht mehr wie einst in allen Ästen
Die Zeichen der Kabbala, alt und kraus. 20

Čudodelni rabi iz Sadagore

Šušlja se, češ da vlada smrti, rojstvu,
da jadra prek morjá na krpici,
njegov nasmeh ti nosi srečo v poslu,
a srep pogled ti žepe izsuši.

Oblegajo ga zapuščene žene,
štacunarji, ki jim grozi stečaj.
Pa ni lahko doseči, da te sprejme –
»Kdaj drugič, rabi z Bogom klepeta.«

Kipi mu hiša v starem, težkem lišpu,
bogat šabatni svečnik se blešči,
rezljana čaša se ponuja pitju.
Molitve nosijo svilen talit.

10

Sloneč ob oknu nagrbanči čelo
in negovana brada vzdrgeta.
Sam ve, da v glavi ni več urejeno
kot svojčas že zgolj s tem, da je bila.

Odreka mu poslušnost in se roga.
Ni več opoja vere, vbod pekli.
Ne vidi v vsaki veji, kot je svojčas,
pismenk kabale – starih, skrivljenih.

20

Am Horizont, mit violetten Spitzen,
In wilder Schönheit die Karpathen ziehn.
Er weiß von Liedern und er weiß von Witzten,
So spricht man und so singt man über ihn.

Man sagt: tief kann er in die Zukunft schauen,
Ob wahr, ob falsch – bewundert seinen Blick!
Man singt: er heilt die kinderlosen Frauen,
Das tut er gern, das weist er nie zurück.

Es reckt sich hügelig die enge Gasse,
Ein Kind ruft *Czernowitzer Blätter* aus, 30
Dort drüben wohnt der Schuster Reb Menasse,
Das ist sein armes, morsches, kleines Haus.

Er hockt vertieft auf seinem Schemelsitze.
Er liest. Der Rabbi kneift die Augen ein.
Er weiß, der macht die allerschärfsten Witze.
Was für ein Buch mag da sein Buch wohl sein?

Ein dickes Buch. Er kaut die schweren Sätze.
Er kommt in Schwung. Er wiegt sich hin und her.
Er prüft und wendet die Gedankenschätze.
Er hat begriffen. Mehr und immer mehr. 40

V daljavi na obzorju zre Karpate,
neukrotni čar vijoličnih konic.
Prav dobro ve za pesmice in šale
na svoj račun, ki grejo med ljudmi.

Baje da zna pogledati v prihodnost,
naj vidi prav, naj ne – vsa čast mu gre!
Baje da zdravi ženske za neplodnost,
to rad počne, nikdàr ne reče »ne«.

Njegova ulička se vzpenja v klanec.
Otrok oglašà *Czernowiški list*.
Vrh nje stanuje šuštar, Reb Menasse:
prav v tejle revni, trhli bajtici.

30

Na svoji pručki ždi ves združen vase.
In bere. Rabi zažmerika. Ve,
da šuštar zbija najostrejše šale.
Le s kakšno knjigo je tako zavzet?

Debela je. S težavo melje stavke.
Počasi se ogreva. Ziblje se.
Preskuša in obrača zlate nauke.
Dojel je. Že dojemà več in več.

40

Sein Daumen schwingt, der Logik froh, ins Leere.
Er beugt sein heißvergrübeltes Gesicht
Aufs Buch hinab, als ob's der Talmud wäre.
Der Talmud, Rabbi, aber ist es nicht.

44

Moskau 1937

Zdaj palec, logike vesel, zaguga.
Razgret in tuhtajoč obraz spusti
nad knjigo, kot da bere iz talmuda.
Talmud, častiti rabi, to pač ni.

44

Moskva, 1937

An einen jungen deutschen Soldaten

So geht es Tag für Tag das Todesringen,
Dein Angriff prallt auf Erz, die Erde bebt.
Du schreibst nach Haus. Wie stolz die Worte klingen!
Du willst, schreibst du, dein letztes Opfer bringen,
Willst gerne sterben, damit Deutschland lebt!

Doch du – du selbst bist Deutschland. Ihr Millionen,
Die ihr marschieret mit strammem Wahnsinnsschritt,
Betrügnern, Kriegsgewinnlern blind zu fronen,
Die kühn euch opfern, kühn sich selber schonen,
Ihr tötet euch und tötet Deutschland mit. 10

Für Deutschland – kämpft man nicht in fremdem Lande.
Du, der hier stirbt, du läßt dein Heim im Stich,
Und der gerechten Rache und der Schande
Gibst du es preis, dem Bombenwurf, dem Brande,
Doch willst du Deutschland retten – rette dich!

Es strömt das deutsche Blut – ihr haltet stille.
Das Blut verströmt – der Bonze mästet sich.
Für euch – das Grab. Für ihn – Profit in Fülle.
Soldat, dein junger heißer Lebenswille
Ist Deutschlands Lebenswille – rette dich! 20

Mlademu nemškemu vojaku

Tako se ruvaš s smrtjo dolge dneve,
pod tabo jeklo stoka, prst drhti.
Domačim pišeš vzvišene besede.
Prinesel v dar bi, praviš, še poslednje,
rad padeš, da le Nemčija živi!

A ti – ti sam si Nemčija. Milijoni,
ki strumno vam doni brezglav korak,
da služite dobičkarjem na fronti,
sleparjem, ki žrtvujejo vas voljni
– vi greste v smrt in z vami Nemčija.

10

Za Nemčijo se ne boriš v tujini.
Zapustil boš svoj dom, kdor tu boš pal,
dovolil boš, da stre ga – po pravici –
sramota z maščevanji in požigi.
Če rad bi rešil dom, se reši sam!

V potokih teče nemška kri – molčite.
Kri lije – zajedalcu raste vamp.
Za vas – pokop. Za njega – čist dobiček.
Vojak, ta volja, ki k življenju kliče,
je volja dóma – zanj se reši sam!

20

Nankinger Nachbarskind

Silberstimmchen aus einem dunklen Gesicht,
Bronzene Wangen, gerundet zum lustigen Gruß,
Kleiner trippelnder, grundlos eilender Fuß,
Winziges Händchen, das große Freundschaft verspricht.

Jeden Morgen, wenn ich zur Arbeit geh',
Läuft es herbei und badet in Blüten mein Herz.
Aus den Narben löst sich vergangener Schmerz,
Flattert als bunter Gedanke in luftige Höh'.

8

Kanton 1957

Sosedov malček v Nankingu

Temen obražček in glas, ki srebrno popeva,
bronasta lička, napeta v prešeren pozdrav,
drobencljajoča nožica, ki teka tjavdan,
drobna ročica, ki trdno zavezo obeta.

Vsak dan zarana, ko v službo odhajam na pot,
mimo priteče, mi v cvetju okoplje srce.
Iz brazgotin se izvije nekdanja bolešt,
zafrfota kakor pisana misel v nebo.

8

Kanton, 1957

Czernowitzer Ghetto (Fragment)

I

Die alten Gäßchen ziehn sich eng zusammen.
Der Boden hinkt und holpert im Zickzack.
Aus schweren Leuchtern zucken kleine Flammen.
Der Witz treibt mit dem Unglück Schabernack.

Die Augen funkeln, doch die Wangen blassen,
Der Kaftan reißt, die Schläfenlocke bebt,
Wenn, halb erstickt in seinen Pariagassen,
Ein Volk noch stöhnend, höhrend weiterlebt.

Die Mauer fiel vor mehr als hundert Jahren,
Und dennoch blieben sie im dumpfen Nest. 10
Das Elend hielt sie an den Schläfenhaaren
In ihrem engen alten Ghetto fest. 12

Czernowiški geto (odlomek)

I

Tesno se stare uličke tiščijo.
Tla nihajo in šepajo v cikcak.
Plamenčki v težkih svečnikih brlijo.
Nesreči šala se hahlja v obraz.

Oči so svetle, lica vse bolj blede,
kaftan se trga, koder s senc drhti,
ko narod, skoraj pomendran na cestah,
stokaje, a uporno še živi.

Zid padel je pred dobrimi sto leti,
pa vendar vztrajajo v zatohlosti.
Drži jih beda za lase na sencih,
iz geta starega jim ne pusti.

10

12

Dusza Czara-Rosenkranz

Abendlied

Immer, wenn der Abend kommt,
schreite ich langsam
dem Hügel zu,
der dunkel sich wölbt,
setze am Rande des Baches
mich nieder
und singe!

Oft schreiten müde Wanderer vorbei
und lauschen meiner Weise,
mancher von ihnen
sieht fragend auf mich
und eilet weiter...

10

Keiner noch blieb bei mir!

Aber ich sitze immer
am Rande des Baches
und singe, wenn der Abend kommt.

16

Večerna pesem

Vselej ko pade večer,
se zlagoma odpravim
tja do hriba,
ki se boči teman,
sedem ob rob
potoka
in pojem!

Trudni popotniki radi
za hipec prisluhnejo pesmi,
zvedavo
me kakšen pogleda
in že se podviza naprej ...

10

Še nihče ni ostal ob meni!

In vendar še zmeraj posedam
ob robu potoka
in pojem, vselej ko pade večer.

16

Letzte Bitte

Laß für eine kleine Weile nur
mein müdes Haupt in deine Hände legen!
Zu keinem Liede
kann die Seele sich erheben.
Kein Wort der Klage
flüstern auch die Lippen mehr.
Nur ein zages, leises Beben
durchweht den Geist
und eine Träne irrt auf der Wimper
still umher.

10

Nichts weiß ich mehr,
als daß mein Herz so müde ist,
als daß im Garten drüben,
im dürren Laub,
der Herbstwind schaurig weht,
und daß vor meinem Fenster
der Todesengel steht.

17

Poslednja prošnja

Le za trenutek dovoli,
da trudno glavó odpočijem na tvojih dlaneh!
Ni je pesmi,
da bi k njej se duša vzpela.
Ni je tožbe,
da se izvije iz šepeta.
Le tihcen, omahljiv drget
mi duha pretresa
in solza je v trepalnicah
mirno obvisela. 10

Ničesar več ne vem,
le da je zmučeno moje srce,
da zunaj na vrtu
se v listju vrtinči
srhljivi jesenski piš
in da mi pred oknom
angel smrti stoji. 17

Paul Celan

Todesfuge

Schwarze Milch der Frühe wir trinken sie abends
wir trinken sie mittags und morgens wir trinken sie nachts
wir trinken und trinken
wir schaufeln ein Grab in den Lüften da liegt man nicht eng
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen der schreibt
der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland dein goldenes
Haar Margarete
er schreibt es und tritt vor das Haus und es blitzen die Sterne er pfeift
seine Rüden herbei
er pfeift seine Juden hervor läßt schaufeln ein Grab in der Erde
er befiehlt uns spielt nun zum Tanz

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts 10
wir trinken dich morgens und mittags wir trinken dich abends
wir trinken und trinken
Ein Mann wohnt im Haus der spielt mit den Schlangen der schreibt
der schreibt wenn es dunkelt nach Deutschland dein goldenes
Haar Margarete
Dein aschenes Haar Sulamith wir schaufeln ein Grab in den Lüften
da liegt man nicht eng

Er ruft stecht tiefer ins Erdreich ihr einen ihr anderen singet und spielt
er greift nach dem Eisen im Gurt er schwingts seine Augen sind blau
steht tiefer die Spaten ihr einen ihr andern spielt weiter zum Tanz auf

Fuga smrti

Črno mleko zgodnosti pijemo ga zvečer
pijemo ga opoldne in zjutraj pijemo ga ponoči
pijemo in pijemo
grob kopljemo v sapah tam ne leži se tesnó
Mož v hiši prebiva ki se igra s kačami ki pisari
pisari ko se temni v Nemčijo tvoje zlati
lasje Margareta
to pisari in stopi pred hišo in zvezde bleščijo požvižga sèm
svojim psom
požvižga svojim Judom na plan dá kopati grob v zemlji
nam ukaže zdaj zaigrajte za ples

Črno mleko zgodnosti pijemo te ponoči
pijemo te zjutraj in opoldne pijemo te zvečer
pijemo in pijemo
Mož v hiši prebiva ki se igra s kačami ki pisari
pisari ko se temni v Nemčijo tvoje zlati
lasje Margareta
Tvoji pepelni lasje Sulamit grob kopljemo v sapah
tam ne leži se tesnó

Vpije zasáдите globlje v zemljo vi tu in vi tam pojte in igrajte
zgrabi železo za pasom vihti ga oči ima modre
zasáдите globlje lopate vi tu in vi tam naprej igrajte za ples

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags und morgens wir trinken dich abends 20
wir trinken und trinken
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith er spielt mit den Schlangen

Er ruft spielt süßer den Tod der Tod ist ein Meister aus Deutschland
er ruft streicht dunkler die Geigen dann steigt ihr als Rauch in die Luft
dann habt ihr ein Grab in den Wolken da liegt man nicht eng

Schwarze Milch der Frühe wir trinken dich nachts
wir trinken dich mittags der Tod ist ein Meister aus Deutschland
wir trinken dich abends und morgens wir trinken und trinken
der Tod ist ein Meister aus Deutschland sein Auge ist blau 30
er trifft dich mit bleierner Kugel er trifft dich genau
ein Mann wohnt im Haus dein goldenes Haar Margarete
er hetzt seine Rüden auf uns er schenkt uns ein Grab in der Luft
er spielt mit den Schlangen und träumet der Tod ist ein Meister aus
Deutschland

dein goldenes Haar Margarete
dein aschenes Haar Sulamith 36

Črno mleko zgodnosti pijemo te ponoči
pijemo te opoldne in zjutraj pijemo te zvečer 20
pijemo in pijemo
mož v hiši prebiva tvoji zlati lasje Margareta
tvoji pepelni lasje Sulamit igra se s kačami

Vpije igrajte smrt slajše smrt je mojster iz Nemčije
vpije temneje vlecíte po goslih potem se kot dim dvignete v zrak
potem boste grob imeli v oblakih tam ne leži se tesnó

Črno mleko zgodnosti pijemo te ponoči
pijemo te opoldne smrt je mojster iz Nemčije
pijemo te zvečer in zjutraj pijemo in pijemo 30
smrt je mojster iz Nemčije oko ima modro
s svinčeno kroglo te zadene zadene te točno
mož v hiši prebiva tvoji zlati lasje Margareta
svoje goniče na nas ščuva grob nam naklanja v zraku
igra se s kačami in sanja smrt je mojster iz Nemčije

tvoji zlati lasje Margareta
tvoji pepelni lasje Sulamit 36

Nähe der Gräber

Kennt noch das Wasser des südlichen Bug,
Mutter, die Welle, die Wunden dir schlug?

Weiß noch das Feld mit den Mühlen inmitten,
wie leise dein Herz deine Engel gelitten?

Kann keine der Espen mehr, keine der Weiden,
den Kummer dir nehmen, den Trost dir bereiten?

Und steigt nicht der Gott mit dem knospenden Stab
den Hügel hinan und den Hügel hinab?

Und duldest du, Mutter, wie einst, ach, daheim,
den leisen, den deutschen, den schmerzlichen Reim?

10

Blizu grobov

Voda južnega Buga pozna mar še val,
ki ti je rane, mati, zadal?

Ve še z mlini na sredi poljé,
kako ti je angele tiho trpelo srce?

Trepetlik ti nobena ne more, nobena izmed vrb
tolažbe pripraviti, vzeti ti skrb?

Z brstečo palico ne hodi mar Bog
po griču gor in po griču dol?

In tiha, nemška, boleča rima ti znosna
je, mati, kakor nekoč, ah, doma?

10

Schwarze Flocken

Schnee ist gefallen, lichtlos. Ein Mond
ist es schon oder zwei, daß der Herbst unter mönchischer Kutte
Botschaft brachte auch mir, ein Blatt aus ukrainischen Halden:

»Denk, daß es wintert auch hier, zum tausendstenmal nun
im Land, wo der breiteste Strom fließt:
Jaakobs himmlisches Blut, benedeiet von Äxten ...
O Eis von unirdischer Röte – es watet ihr Hetman mit allem
Troß in die finsternden Sonnen ... Kind, ach ein Tuch,
mich zu hüllen darein, wenn es blinket von Helmen,
wenn die Scholle, die rosige, birst, wenn schneeig stäubt das Gebein 10
deines Vaters, unter den Hufen zerknirscht
das Lied von der Zeder ...
Ein Tuch, ein Tüchlein nur schmal, daß ich wahre
nun, da zu weinen du lernst, mir zur Seite
die Enge der Welt, die nie grünt, mein Kind, deinem Kinde!«

Blutete, Mutter, der Herbst mir hinweg, brannte der Schnee mich:
sucht ich mein Herz, daß es weine, fand ich den Hauch, ach des Sommers,
war er wie du.
Kam mir die Träne. Webt ich das Tüchlein. 19

Črne snežinke

Sneg je zapadel, nesvetal. Že je mesec
ali dva, odkar je pod meniško kuto jesen
tudi meni prinesla sporočilo, list z ukrajinskih jalovišč:

»Pomisli, da se tudi tu dela zima, tisočič zdaj
v deželi, kjer teče najširnejša reka:
nebeška kri Jaakobova, od sekir blagoslovljena ...
O led iz nezemske rdečine – njen hetman z vso
trumo brede v mraččca se sonca ... Otrok, ah, ruto,
da v njo se zavijem, ko od čelad zablešči se,
ko gruda, rožnata, počí, ko snežno zaprašijo
kosti tvojega očeta, ko pod kopiti spev o cedri
se skruši ...
Ruto, le rutico tanko, da zdaj,
ko učiš se jokáti, ob svoji strani ohranim
téšen sveta, ki nikdar, otrok moj, tvojemu otroku ne bo zelenela!«

10

Jesen mi je, mati, odkravela, sežgal me je sneg:
iskal sem, da bi jokalo, svoje srce, našel, ah, sapo poletja,
bila je kot ti.
Prišle so mi solze. In sem rutico stkal.

19

Winter

Es fällt nun, Mutter, Schnee in der Ukraine...
Des Heilands Kranz aus tausend Körnchen Kummer...
Von meinen Tränen hier erreicht dich keine.
Von frühern Winken nur ein stolzer stummer...

Wir sterben schon: was schläfst du nicht, Baracke?
Auch dieser Wind geht um wie ein Verscheuchter...
Sind sie es denn, die frieren in der Schlacke:
die Herzen Fahnen und die Arme Leuchter?

Ich blieb derselbe in den Finsternissen:
erlöst das Linde und entblößt das Scharfe? 10
Von meinen Sternen nur wehn noch zerrissen
die Saiten einer überlauten Harfe...

Dran hängt zuweilen eine Rosenstunde.
Verlöschend. Eine... Immer eine...
Was war es, Mutter: Wachstum oder Wunde –
versänk ich mit im Schneewehn der Ukraine? 16

Zima

V Ukrajini zdaj, mati, sneg naleteva ...
Iz tisoč zrnč bridkosti Zveličarjev venec ...
Od mojih solz tukaj nobena ne seže do tebe.
Od zgodnejših slutenj samo ena ponosna in nema ...

Že mremlino: kaj da, baraka, ti še ne spiš?
Okrog hodi tudi ta veter kot kak odpodêni ...
So ti torej, ki jih v žlindri mrazi:
srca zastave in roke svečnik?

Isti ostal sem v teminah:
odrešuje milina, razgalja ostrina? 10
Od mojih zvezd vejeje razdejane
le še strune preglasne harfe ...

Na to se rožna ura obesi kdaj pa kdaj.
Ugašajoče. Ena ... Venomer ena sama ...
Kaj bi bilo, mati: rast ali rana –
če v snežnem vetju Ukrajine bi potonil še jaz? 16

Espenbaum, dein Laub blickt weiß ins Dunkel.
Meiner Mutter Haar ward nimmer weiß.

Löwenzahn, so grün ist die Ukraine.
Meine blonde Mutter kam nicht heim.

Regenwolke, säumst du an den Brunnen?
Meine leise Mutter weint' für alle.

Runder Stern, du schlingst die goldne Schleife.
Meiner Mutter Herz ward wund von Blei.

Eichne Tür, wer hob dich aus den Angeln?
Meine sanfte Mutter kann nicht kommen.

10

Trepetlika, tvoji listi zro belo v temò.
Pobelíli se niso lasje moje matere nikdar.

Kakor regrat zelena je Ukrajina.
Svetlolasa mi mati domov ni prišla.

Oblak deževni, se ob vodnjaku mudiš?
Tiha mi mati je jokála za vse.

Zvezda okrogla, zlato pentljo ti viješ.
Od svinca ranjeno bilo je srce moje matere.

Hrastova vrata, kdo vas s tečajev je snel?
Blaga mi mati ne more več priti.

10

So bist du denn geworden
wie ich dich nie gekannt:
dein Herz schlägt allerorten
in einem Brunnenland,

wo kein Mund trinkt und keine
Gestalt die Schatten säumt,
wo Wasser quillt zum Scheine
und Schein wie Wasser schäumt.

Du steigst in alle Brunnen,
du schwebst durch jeden Schein. 10

Du hast ein Spiel ersonnen,
das will vergessen sein. 12

Taka torej si postala,
kakor nisem te poznal nikoli:
srce bije vsepovsod ti
v deželi z vodnjaki,

kjer nobenih ust ni, da bi pila,
in, da robila bi sence, ni oblike,
kjer v videz voda vzvreva
in se videz peni kakor voda.

Ti se spuščáš v vse vodnjake,
skozi videz vsak ti zalebdeváš.

10

Ti si igro zasnovala,
ki zadene jo pozaba.

12

In Ägypten

Du sollst zum Aug der Fremden sagen: Sei das Wasser.

Du sollst, die du im Wasser weißt, im Aug der Fremden suchen.

Du sollst sie rufen aus dem Wasser: Ruth! Noëmi! Mirjam!

Du sollst sie schmücken, wenn du bei der Fremden liegst.

Du sollst sie schmücken mit dem Wolkenhaar der Fremden.

Du sollst zu Ruth und Mirjam und Noëmi sagen:

Seht, ich schlaf bei ihr!

Du sollst die Fremde neben dir am schönsten schmücken.

Du sollst sie schmücken mit dem Schmerz um Ruth,
um Mirjam und Noëmi.

Du sollst zur Fremden sagen:

10

Sieh, ich schlief bei diesen!

11

V Egiptu

Očesu tujke moraš reči: Bodi voda.

V očesu tujke moraš njih iskati, ki zanje veš, da so v vodi.

Moraš jih klicáti iz vode: Ruta! Mirjam! Naomí!

Moraš jih krasiti, kadar ležeš s tujko.

Moraš jih krasiti s tujke oblačnimi lasmi.

Ruti in Mirjam moraš reči in Naomí:

Glejte, pri njej sem spal!

Najlepše moraš tujko zraven sebe pač krasiti.

Moraš z bolečino jo krasiti za Ruto,

Mirjam in za Naomí.

Tujki moraš reči:

10

Glej, pri teh sem spal!

11

**Eine Gauner- und Ganovenweise
gesungen zu Paris Emprès Pontoise
von Paul Celan
aus Czernowitz bei Sadagora**

Manchmal nur, in dunklen Zeiten
Heinrich Heine, *An Edom*

Damals, als es noch Galgen gab,
da, nicht wahr, gab es
ein Oben.

Wo bleibt mein Bart, Wind, wo
mein Judenfleck, wo
mein Bart, den du raufst?

Krumm war der Weg, den ich ging,
krumm war er, ja,
denn, ja,
er war gerade.

10

Heia.

Krumm, so wird meine Nase.
Nase.

Und wir zogen auch nach *Friaul*.
Da hätten wir, da hätten wir.

Barabinska in bandarska viža
V Parizu Emprès Pontoise zapel
Paul Celan
iz Czernowitza pri Sadagori

Včasih le, v temnih časih
Heinrich Heine, *Edomu*

Takrat, ko so še bila vešala,
tedaj, mar ne, je še bil
neki zgoraj.

Kje je moja brada, veter, kje
judovski moj madež, kje
moja brada, ki jo puliš?

Kriva je bila pot, ki sem po njej hodil,
kriva je bila, da,
kajti, da,
bila je ravna.

10

Heja.

Kriva, kot bo moj nos.
Nos.

Pa tudi v *Furlanijo* smo šli.
Tu bi imeli, tu bi imeli.

Denn es blühte der Mandelbaum.
Mandelbaum, Bandelmaum.

Mandeltraum, Trandelmaum.
Und auch der Machandelbaum.
Chandelbaum.

20

Heia.
Aum.

Envoi

Aber,
aber er bäumt sich, der Baum. Er,
auch er
steht gegen
die Pest.

28

Kajti cvetel je mandljevec.
Mandljevec, bandljevec.

Mandljesanje, sanjmandljánje.
Pa tudi brinjevina.
Jevina.

20

Heja.
Vina.

Envoi

Toda,
toda se drevesi, drevo. Ono,
tudi ono
stoji zoper
kugo.

28

Georg Drozdowski

Atlas

Ich bin Atlas, der den Himmel trägt,
dessen Stirn die Wolken überbreitet,
dessen Sehnsucht nach den Menschen schreitet,
daß ihn einer, einer einmal fragt:
Bist du müde?
Und dann würde
leere Lüge meiner Schultern Bürde
und vergessen alles, was ich litt!
Und die kleine Frage trüge mit.

Aber niemand in der weiten Welt 10
denkt an den, der seinen Himmel hält.
Keines Herz, das meinem Leide schlägt.
Atlas bin ich, der sein Schicksal trägt. 13

Atlant

Star atlant sem, ki nebo drži,
moje čelo širše od oblaka.
Kje je človek lahnega koraka,
da vsaj enkrat povprašal bi:
Si utrujen?
Rade volje
si na pleča oprtam še veselje,
kar pretrpel sem, vse pozabljeno
s tem drobnim vprašanjem bi bilo!

A na vsem širnem svetu ni srca, 10
da utripnilo bi v misli na moža,
ki na ramenih zanj nebo drži.
Le star atlant sem, ki molče trpi. 13

Gegen die Fahrtrichtung

Im Abteil sitzen
mit dem Rücken zur Fahrt,
bedeutet,
die Landschaft
hebräisch zu lesen:
von rechts nach links.

Ich kann nicht Iwrith.
Ich versteh nicht die Zeichen
der Schwalben
am Telegraphendraht. 10
Ich kann die Bäume nicht deuten
in ihrem Geflüster,
noch auch die Wolkenschrift.

Ich schließe die Augen
und schweige
und träum
die Propheten. 17

V nasprotni smeri vožnje

Sedeti v vagonu
s hrbtom v smeri vožnje
je, kot bi
bral pokrajino
po hebrejsko:
z desne proti levi.

Ne znam ivrita.
Ne razumem znakov
lastovic
na telegrafskih žicah. 10
Ne znam tolmačiti
drevesnega šepeta,
niti pisave oblakov.

Zato mižim
in molčim
in sanjam
o prerokih. 17

Mit allen Sinnen

Mit allen Sinnen,
versunkenes Land,
liebe ich dich und trage
in der Seele geborgen den Schatz,
unverlierbar, solange ich lebe,
überliefert,
wenn nicht mehr
ich bin.

Im Ohr wohnt der Klang mir
der Glocken: 10
Sie läuten Segen und Abschied.
Im Ohr wohnt das Laublied
der Wälder:
Sie flüstern Einkehr und Friede.
Im Ohr wohnt die Weise des Abends –
halb Frohsinn, halb Wehmut.

In den Augen lebt mir
Erinnern: Da ist die Buntheit des Volkes
in unbeschreiblicher Vielfalt
- gedämpfte Farben der Schwaben 20
- das grelle Rot der Huzulen
- die frohe Tracht der Rumänen
- das Schwarz am Kaftan der Juden
- das Weiß am Gepluder der Hosen magyarischer Art.

Z vsemi čuti

Potonjena dežela,
z vsemi čuti
te ljubim in nosim
v duši kakor skrit zaklad,
neizgubljen, dokler živim,
zapisan za zanamce,
ko me več
ne bo.

V ušesih odmeva
pesem zvonov: 10
poje ob žegnu in poje v slovo.
V ušesih šumi pesem listja
gozdov:
šepeče o tihem zatapljanju vase.
V ušesih odmeva večerni motiv –
napol je otožen, napol vzradoščen.

V očeh mi utripa spominska
podoba: pisana ljudstva,
čezvse raznolika 20
– zamolke barve Švabov,
– rdeča karpatskih Huculov,
– radostna noša Romunov,
– črna v kaftanih Judov,
– bela na hlačnih gubah madžarskega kroja.

Und dazu die Flecken und Orte,
die Weiler, die Dörfer, die Städtchen
und vom Pruth her
der Umriß der Stadt.

Ein Bilderbuch ...

29

Pa vsi kotički in kraji,
mesteca, vasi, zaselki
in silhueta mesta
z nabrežja reke Pruth.

Kot slikanica ...

29

Alfred Gong

So stirbt der Mensch

Wohl dem, der eines leichten Todes sterben darf,
wohl dem, der in seinem Bett sterben darf,
einschlummern still und nicht mehr erwachen ...
Wohl der Fliege, die im Punsch ersäuft.

Doch schaut: Sie sterben ohne Bett, ohne Grauhaar.
Sie sterben in der Luft und im Wasser,
zerrissen verschlingt sie die Erde.
Kein Grab verewigt den Namen.

Sie sterben am Rad und im Ofen,
gefesselt, Fraß der Termiten, 10
vom Sand, vom Schnee erbarmungslos verbrannt.
Und der Wind weiß nicht ihren Namen.

Wohl der Fliege, die im Punsch ersäuft.
Wehe der Fliege, die auf dem Papier klebt.
Wehe der Fliege, der ein spielendes Kind
die Flügel, die Beine ausgerissen –
und sie dann am Fensterbrett vergessen hat. 17

Tako umira človek

Blagor mu, ki sme umreti lahke smrti,
blagor mu, ki sme umreti v postelji,
ki le tiho zadrema in se več ne prebudi ...
blagor muhi, ki se v punču utopi.

A glejte: ne umirajo v posteljah, ne sivolasi.
Umirajo v zraku in v vodi,
raztrgane ude golta zemlja.
Brez groba, ki bi ohranil njihovo ime.

Na kolesu umirajo in v pečeh,
v okovih, kot hrana termitom, 10
neizprosno od peska, od snega ožgani.
Veter jim ne pozna imen.

Blagor muhi, ki se v punču utopi.
Gorje muhi, prilepljeni na trak papirja.
Gorje muhi, ki ji razigran otrok
noge potrga in krila –
in jo nato pozabi na okenski polici. 17

Bilanz

Sommer: nie mir gereifte.

Götter: die nie ich behielt.

Brüder: die nirgends ich streifte.

Weisheit: die ich verspielt.

Städte: die nie ich betrat.

Frauen: von keiner gebannt.

Taten: die niemals ich tat.

Mond: an dem ich verbrannt.

Träume: ach, nur geträumt.

Leben: eitel versäumt.

10

Bilanca

Poletje: mi ni dozorelo.
Bogovi: jih nisem ohranil.
Bratov: mi najti ni uspelo.
Modrost: je nisem izrabil.

Mesta: se nisem ustavljal.
Ženske: nobena me ni uročila.
Dejanja: jih nisem opravljal.
Luna: me je upepelila.

Sanje: ah, te sem le sanjal.
Življenje: oholo zapravljaj.

10

Erkenntnis

Als es auf die Stadt,
auf die Stadt der hundert Kirchen,
Feuer und Schwefel regnete:
verkohlte der Heiland aus Holz
zerrann der Heiland aus Wachs
schmolz der Heiland aus Gold
zerbrach der Heiland aus Stein.

Und als es still wurde,
still in der Stadt der tausend Ruinen,
meinte einer: 10
So bleibt uns nur eins:
Ihn diesmal formen
aus Asche
aus Schwefel
aus Tränen
aus Herz und Herz und Herz. 16

Spoznanje

Ko sta se na mesto,
na mesto stoterih cerkva,
ulila ogenj in žveplo,
je zoglenelo razpelo iz lesa
se je stopilo razpelo iz voska
se je stalilo razpelo iz zlata
se je zdrobilo razpelo iz kamna.

In ko je legel molk,
molk na mesto tisočerih ruševin,
se je nekdo oglasil:
Samo eno nam preostane:
da Ga tokrat ugnemo
iz pepela
iz žvepla
iz solz
iz srca in srca in srca.

10

16

Inkantationen

Schließ das müde Heft,
der Zündsatz ist dir nicht gegeben.
Eng der Kreis deines Lichtes,
er belebt keine Schatten.
Laß ausgehen das Feuer.

Dann ruf die Finsternis auf,
ruf sie an und an, bis
dich ihr Inlaut durchwühlt
und der schwärzeste Strahl
deine Leere belichtet. 10

Drauf wag dich ans Fenster,
getrübt von Atem und Angst,
und starr in die andre Nacht.
Starr dich fest, starr ihn an,
bis er sich offenbart:
der Engel im Nebel. 16

Zaklinjanja

Zapri utrujen zvezek,
ostal si brez goriva.
Ozek je snop tvoje svetlobe,
nobene sence ne oživlja.
Naj plamen ugasne.

Nato pokliči temino,
zaklinjaj jo, dokler
te ne pretrese njen zvok
in najčrnejši žarek ne
presvetli tvoje praznine.

10

Potem se opogumi do okna,
motnega od diha in strahu,
in se zastími v drugačno noč.
Strmi negibno, naravnost vanj strmi,
dokler se ti ne razkrije:
angel v megli.

16

Träume

aus welchen der Knabe schreiend
erwacht. In der Höhle des Schlafs
sind mit Sgraffiatos die Wände
bedeckt vom Tiergott und Ahn.
Auf Leitern aus Wurzeln hinab
ins Reich der Flammen im Schlamm.

?Woher diese Bilder, geritzt
in die Grotte, die Zeichen,
die er im Schlaf wiedersieht
und versteht – tags aber ihm
unbegreiflich und drohend.

10

?Was bedeutet die Riesin
mit korallenem Aug, das Kreise funkt,
die er zählen und zählen muss
bis sein Herz nicht mehr kann.

?Woher weiß sein Gesicht den Tempel
im Wald. ?Warum lief er, ein schwarzes
Ei in der Faust, gehetzt von teich-
grünen Frauen. Oder das Chiaroscuro
einer Stadt ohne Namen, über die süß
er schwebte. Und immer wieder
der Bergfried, von dem er stürzte,
gefesselt sein Schrei, ins
Erwachen.

20

Sanje

iz katerih se fant kriče
prebudi. V jami sna
so stene polne slikarij
živalskih bogov in prednikov.
Po koreninskih lestvah se spušča
v kraljestvo plamenov med blatom.
?Od kod te podobe, vrezane
v jamo, ta znamenja,
ki jih v snu vnovič ugleda
in jih razume – podnevi pa zanj 10
so nedoumljiva, grozeča.
?Kaj pomeni velikanka
s koralnim očesom, ki uprasnjuje kroge,
on pa jih mora šteti in šteti,
dokler se mu ne utruje srce.
?Od kod ve njegov obraz za
svetišče sredi gozda. ?Zakaj je bežal,
s črnim jajcem v roki, pred jezersko
zelenimi ženami. Ali chiaroscuro
mesta brez imena, nad katerim je 20
sladkó lebdel. In vedno znova ta obrambni
stolp, s katerega naposled strmoglavi,
zadrgnjenega krika, v
budnost.

Spät erst ahnte es ihm: Mit dem Blut
deiner Ahnen erbst du auch ihre Träume –
und deine Seele: ein Streifen, belichtet
wieder und wieder zwischen Eiszeit und
Endbrand.

29

Šele sčasoma ga obide slutnja: s krvjo
prednikov prevzameš tudi sanje –
in svojo dušo: ozek trak, ožarjen,
spet in znova, med ledeno dobo in
poslednjim ognjem.

29

Topographie

Auf dem Ringplatz zertrat seit 1918
der steinerne Auerochs den k. und k. Doppeladler.
Den Fiakerpferden ringsum war dies pferdeapfelegal.
Vom Rathaus hing nun Rumäniens Trikolore
und die Steuerbeamten nahmen Bakschisch
und sprachen rumänisch. Alles andere sprach:
jiddisch, ruthenisch, polnisch und ein Deutsch
wie z.B.: »Ich gehe fahren mich baden zum Pruth.«
Auch hatte Czernowitz, wie sie vielleicht nicht wissen,
eine Universität, an der zu jedem Semesterbeginn
die jüdischen Studenten von den rumänischen heroisch
verprügelt wurden. 10

Sonst war dies Czernowitz eine gemütliche Stadt:
die Juden saßen im »Friedmann« bei Fisch und Piroggen,
die Ruthenen gurgelten in Schenken und Schanzen,
die Rumänen tranken vornehmlich im »Lukullus«
(wo, wie man annehmen darf, auch der junge Gregor von
Rezzori an einem Viertel Cotnar mäßig nippte).
Den Volksgarten nicht zu vergessen, wo sich sonn- und
feiertäglich Soldaten und Dienstmädchen bei vaterländischen 20
Märschen näherten. Wochentags schwänzten hier
Gymnasiasten und -innen ihre Gymnasien.
(Man konnte gelegentlich hier dem
Schüler Paul Celan mit Trakl unterm Arm
zwischen den Büschen begegnen.)

Topografija

Kamniti tur od leta 1918 na Ringplatzu
tepta dvoglavega habsburškega orla.
Fijakarskim konjem na trgu je bilo to konjsko figo mar.
Z mestne hiše je odtlej plapolala romunska trikolora,
dacarji so jemali bakšiš
in govorili romunsko. Vsi drugi so govorili
jidiš, rutensko, poljsko in nemščino
v slogu: »Ich gehe fahren mich baden zum Pruth.«
V Czernowitzu je bila, če morda ne veste,
univerza, kjer so vsak začetek semestra
romunski študenti junaško pretepali
judovske kolege.

10

Drugače je bil Czernowitz prijetno mesto.
Judje so pri »Friedmannu« posedali ob ribi in pirogah,
Rutenci so grgrali po točilnicah,
Romuni so izbrano pili pri »Lukulu«
(kjer je bržčas zmerno srkal svoj četrt cotnarija
tudi mladi Gregor von Rezzori).
In seveda Ljudski vrt, kjer so se pri domovinskih marših
nedeljski in praznični vojaki zблиževali s služkinjami.
Med tednom so tam gimnazijke in gimnazijci
špricali pouk.
(Tu in tam si utegnil
med grmovjem srečati
šolarja Paula Celana, s Traklom pod pazduho.)

20

So ging das halbwegs geruhsam bis 1940:
Da kamen die Sowjets friedlich zu Tank und »befreiten«
die nördliche Bukowina. Die Rumänen zogen ohne Schamade
ordentlich ab in kleinere Grenzen. Die Volksdeutschen
zogen reichheimwärts. Die Juden – bodenständiger als die
andern – 30
blieben (: die eine Hälfte verreckte in Novosibirsk,
später die andere in Antonescus Kazets).
Die Steppe zog ein und affizierte ihre Kultura.
Die Gräber blieben ungetastet
bis auf weiterem Ukas. 36

Tako je šlo še kar spokojno do leta 1940,
ko so Sovjeti miroljubno prirohnili s tanki in »osvobodili«
severno Bukovino. Romuni so se brez vika in krika
vzorno umaknili v ožje meje. Folksdojčerji
so se odpravili domov v Rajh. Judje – najbolj ukoreninjeni 30
od vseh –
so ostali (: prva polovica jih je shirala v Novosibirsku,
druga pozneje v Antonescujevih kacetih).
Vstopila je stepa in uveljavila svojo *Kulturo*.
Grobovi so ostali nedotaknjeni,
čakaje na naslednji *Ukas*. 36

Mein Vater

war ein Hüne. Gefreiter in der k. und k.
Infanterie, mit zwei Schußwunden ausgezeichnet
am Isonzo, kehrte er heim in seine an Rumänien
verlorene Heimat, heiratete, begann ein kleines
Geschäft in harten Zeiten (teilte mit seiner Frau
ein gesottenes Ei zum Nachtmahl) und zeugte mich
in einer Dezembernacht zwischen Ostwind und Glut.

Mein Vater konnte die neuen Herren nicht leiden
(: »Zigeuner« schimpfte er sie) und träumte von einer
Auferstehung der Monarchie unter Otto von Habsburg. 10
Er hatte das k. und k. Koppel fromm aufbewahrt, schlug
mich damit und befahl mir darauf das Leder zu küssen.

Arbeitete sechzehn Stunden im Tag, hielt uns kurz
und steckte jeden erworbenen Groschen ins Geschäft,
in seine Kathedrale. Ich haßte das Koppel, den Laden
und meinen Vater, den Hünen, und träumte Revanche.

Meinen Vater habe ich zuletzt Juni '41 gesehen
in der Luke eines Viehwaggons, darin die neuen Befreier,
die Sowjets, ihn als »Bourgeois« nach Sibirien verpackt.
Ich stand am Gleis und sah ihn zum ersten Mal weinen. 20
Sein Abschiedsschrei: »Fred, sei brav!«

Moj oče

je bil Hun. Kot desetnik v habsburški
pehoti, odlikovan z dvema strelnima ranama
s soške fronte, se je vrnil v domovino, izročeno
Romunom, se poročil, v hudih časih
odprl trgovinico (z ženo sta za večerjo
delila kuhano jajce) in me spočel
neke decembrske noči med vzhodnikom in vročico.

Oče ni trpel novih gospodarjev
(: s »cigani« jih je zmerjal), sanjaril je o
vstajenju monarhije pod Otonom Habsburškim. 10
Pobožno je hranil svoj habsburški opasač, me tepel
z njim in mi nato ukazal poljubiti usnje.

Delal je po šestnajst ur na dan, nas držal na kratko
in vtaknil vsak prisluženi groš v posel,
v svojo katedralo. Sovražil sem opasač, trgovino
in očeta, tega Huna, sanjaril sem o maščevanju.

Nazadnje sem ga videl junija 1941,
skozi režo živinskega vagona, s katerim so ga novi
osvoboditelji Sovjeti kot »buržuja« poslali v Sibirijo.
Stal sem ob tirih in ga prvič videl jokati. 20
V slovo je še zaklical: »Bodi priden, Fredi!«

Er starb im folgenden Winter am Nervenfieber, der Hüne,
wimmernd im tauben Schnee von Novosibirsk:

»Es kann nicht sein – 's ist nicht wahr – nicht sein.«

24

Umril je naslednjo zimo, za tifusom, ta Hun,
ječe v gluhem snegu Novosibirska:
»Saj ni mogoče – ni res – ni mogoče.«

24

Alfred Kittner

Podoliens Erde

Die Winde wiegen die goldene Flut,
Soweit meine Blicke reichen;
Die Erde trägt gut: sie düngte das Blut
Von Leichen, von tausenden Leichen.

Die Erde ist gnädig, sie deckte mild
Die Toten, die hier sie verscharrten;
Aus der Verwesung sproß üppig und wild
Das Land wie ein duftender Garten.

Wir wurden aus unserer Heimat gehetzt
Und über den Dnjestr getrieben, 10
Von zweihunderttausend ist bis zuletzt
Kaum ein Viertel am Leben geblieben.

Nun droht auch uns bald der Todesstreich,
Sie werden auf uns nicht verzichten,
Denn eh er erfüllt sieht sein Drittes Reich,
Will uns Adolf Hitler vernichten.

Die schwarze Erde trinkt bald unser Blut
Und deckt die verstreuten Gebeine,
Drum wächst auch im nächsten Jahr wiederum gut
Der Weizen wohl in der Ukraine. 20

Lager Obodowka, September 1943

Podoljska zemlja

Poljejo v sapah brezbrežja rumena,
koder mi seže oko;
zemlja bogato rodi, pognojena
z mrtveci, z mrtvo krvjo.

Zemlja je milostna, blágo je skrila
mrtvece, tu zakopane;
iz gnitja bohotno dežela je vzknila
kot vrt, poln omamne vonjave.

Z domov, iz dežele spehali so nas
in zgnali čez Dnester, čez reko,
bilo nas je dvestokrat tisoč – do zdaj
je le še četrť preživelo.

10

A kmalu grozila bo smrt tudi nam,
ne bodo na nas pozabili;
še preden bo Hitler uzrl svoj rajh,
odločen je, da nas uniči.

Prav kmalu črnica nam kri posesa
in skrije razsute koščice,
pa spet bo ob letu osorej šla v klas
pšenica na tleh Ukrajine.

20

Taborišče Obodovka, september 1943

Wildwuchs

Abseits vom Nesselweg
wo Traumfähre war
bedecke dein Haupt
klage den Abschied
wenn auch Gesänge nicht fruchten
Gebete verstummen

Orpheus nahm
das Lied mir vom Mund
als sein Eigen
nun krächzen 10
die Krähen mein Lied
in die blitzenden Wetter
im Untergangsrhythmus
der Zeit 14

1987

Zaraščanje

Vstran od koprivove stèze
kjer plul je brod sanj
si glavo pokrij
žaluj ob slovesu
celo ko napev ne zaleže
celo ko obmolkne molitev

Vzel mi je Orfej
pesem iz ust
kakor svojo
zdaj krakajo 10
vrane to pesem
med šviganjem bliskov
v minevanjskem ritmu
časovja 14

1987

Dirnengasse

Die Huren haben ausgegrölte Stimmen,
Dem kahlen Krüppel zehrts am Rückenmark,
Im faulen Rinnsal räckeln sich und schwimmen
Zwei tote Katzen in den Kinderpark.

Nachts werden hier Laternen ängstlich flimmern,
Die Treppen knarren schwindlig-steil und schmal
Zu finstern Kammern und Mansardenzimmern
Voll Elend, Not und Brot gewordner Qual.

Ein kahler Kopf winkt grinsend aus dem Fenster,
Wachsgelb starrt er und zahnlos und gemein. 10
Ein roter Mund bleckt feil und roh: »Mein Schönster,
Drei Mark nur, hast soviel? Komm rein!«

Aus dem Gestank wächst eine rote Sonne
Und gießt ihr Blut auf Fäulnis, Rauch und Gier.
Sie wirft ins Dunkel einen Happen Wonne
Und rinnt dann gelblich aus wie ein Geschwür. 16

Breslau, 1930

Kurbirska ulica

Vlačuge imajo hrípave glasove,
da plešastega kriplja spreleti;
k otroškemu igrišču zložno plove
par mrtvih mačk v smrdljivi gnojnici.

Ponoči pobrleva plaha lučka,
po stisnjenih stopniščih škriplje les
do temnih izbic in podstrešnih čumnat,
kjer stiska in beda sta vsakdanja jed.

Tu plešasta lobanja kimne z okna,
voščena in prostaška in brez zob, 10
in rdeča usta zareže, surova:
»Ej, lepi, imaš tri marke? Pridi not!«

Iz smrada se razrašča rdeče sonce
in zliva kri na gnitje, dim in slo.
V temò navrže iskro, hipno ugodje,
in se rumeno izcedi kot tvor. 16

Vroclav, 1930

Alfred Margul-Sperber

Ferner Gast

Wieder ist das Brunnenlied erwacht,
Rauscht das Dunkel und die Wasser klingen:
Steigt die Mutter aus der alten Nacht,
Aus der Erde, mir den Schlaf zu bringen.

Wie ein Schatten schwebt sie durch die Wand,
Wie im Wind ein Spiel der Nebeldüfte,
Legt auf meine Stirn die Mondenhand
Feucht vor Nachttau und vom Gras der Gräfte.

Ihre Augen, unaussprechlich lind,
Sehn mich an mit fernem Sternenblinken, 10
Und sie flüstert: Willst du nicht, mein Kind,
von der dunklen Milch des Friedens trinken? 12

Daljni gost

Spet napev vodnjaka se budi,
voda v mrak zamolklo klockota:
Mati se dviguje iz pranoči,
iz neder Zemlje, da mi sen preda.

Kakor senca skozi stene gre,
megličasta, zabrisanih robov,
z mesečno rokó poboža me,
omočeno od rosnih trav z grobov.

Pogleda jasno me in blago,
kot daljne iskre zvezdnega prahu: 10
Mar te ne žeja, dete drago,
po mračnem mleku večnega miru? 12

Schwarz und weiß

Gib mir die Nacht, die du im Herzen meinst,
Voll Dunkelheit und Einsamkeit und Schweigen,
Und laß die weiße Kuh des Traums, wie einst
Auf schwarzen Nachtrift sich zur Weide neigen.

So sanft hinwandelnd wie der Mond, so frei
Und glänzend und in milder Ruh erhaben,
Daß nur ihr Äsen in der Stille sei,
Der Nüstern Brunft, die sich am Nachttau laben.

Und steht dir solche Nacht nicht zu Gebot
– Denn diese Nächte starben mit dem Herzen –, 10
So gib mir einen Tag, weiß wie der Tod
Von weißem Schneewehn, daß die Augen schmerzen.

Und einen Weg gib, wie ein weißer Schrei
Aus leerem Nichts in leeres Nirgends weisend:
Und dieser weißen Wüste Herrscher sei
Ein schwarzer Rabe, schwer und lautlos kreisend. 16

Črno-belo

Daruj mi noč, ki vselej ti srce navda,
samotno in tihotno in temačno,
in kot nekoč odveži belo kravo sna,
že dolgo črnonočne paše lačno.

Mehko drseč kot luna in ponosno
se prosta lesketala bo v milini,
z nozdrvmi prhala bo v travo rosno,
da bo šuštel v blaženi tišini.

Če taka noč pa ni ti več na voljo
- saj s srcem so umrle te noči -, 10
daj dan mi, bel kot smrt zavoljo
belih viharjev, ki te žgo v oči.

In stezo mi nakloni, ki kot krik srebrn
iz niča izvotljenega v nikjer se oži:
visoko nad pobeljeno pustinjo črn
krokar težkih kril brezglasno kroži. 16

Ukrainische Steppe

Endlose Weite der Wiesen.
Entfernter Abend-Kirchen-Laut
Und das uralte, ewig traurige Hirtenlied:

Einsamer Vogel zieht.
Und die Felder duften so süß wie zu Hause.

5

Juli 1918

Ukrajinska stepa

Neskončne travnate planjave.
Večernega zvona odmev
in davni, otožni pastirski napev:

Samotna ptica kroži.
In polja dišijo sladkó kot doma.

5

Julij 1918

Das Lächeln der Gioconda

O welch Zusammentreffen, von der schlauen
Hand eines Zufalls hier herbeigeführt:
Die Gioconda, kälteste der Frauen,
Und er, der niemals eine Frau berührt!

Der Maler ist von Taumeln hingerissen:
Er malt nicht mehr das äußere Gesicht –
Nur Atemgang und einen ungewissen
Gesang. Er taucht den Pinsel tief ins Licht.

Einmal geschah's, daß ihm der Blick entrollte,
In ihres Schoßes Linien sich verlor, 10
Und länger drin verweilte, als er sollte;
Und seine Lippe schob sich faunisch vor.

Sie sah's. Und, Ahnung jenes dunklen Hasses,
Den alle Frauen tragen, selbst im Grund
Restlosester Hingabe, spielt ein blasses
Verlornes Lächeln trüb um ihren Mund.

Er fährt empor. Er staunt, erwacht aus Schläfe.
Vielleicht verstand er. Er entrafft sich wild.
Schon ist er wieder einsam. Mal der Strafe,
Bannt er dies Lächeln brennend in ihr Bild. 20

Giocondin smehljaj

Kakšno veselje, ko te premetena
naključja roka vendar zmami tja:
Gioconda, ta ledena, trda žena,
in on, ki ženske niti ne pozna!

Tem čarom se slikar ne zna upreti,
pozabi, da naj slika le podobo,
zmuzljivo pesem diha skuša ujeti,
globoko sega s čopičem v svetlobo.

Enkràt pa mu pogled je le ušel,
zataval po naročju, gube obrobil,
pomúdil se je dlje, kot bi se smel;
po favnovsko je ustnico našobil.

10

Ona ga opazi. Malone žugaje
se trpkost, ki ženska je ne opusti
še v srži najpopolnejše predaje,
v bridko bled nasmešek prelevi.

Vtem se zave. Njegov pogled spet prazen,
pozoren. Najbrž sluti spodrseljaj.
Samota ga navda. Morda za kazen,
podobi vžge za vselej ta smehljaj.

20

Judenfriedhof

Eine Ziege weidet deines Ahnen Grab,
Und ihr Bart im Winde flattert auf und ab.

Weht das Gras im Winde, flutet weit und weich –
Ihre Augen blicken Judenaugen gleich.

Trägt die weiße Ziege deines Ahnen Bart?
Traurig ist ihr Auge und von fremder Art.

Wie ein alter Jude lehnt das Gräberhaus:
Rauft der Wind sein Barthaar, Ziege rupft es aus. 8

Judovsko pokopališče

Na grobu tvojih dedov koza jé zeli
in v vetru se ji brada kodra, valovi.

Valuje trava v vetru, širno in mehko –
in kozino oko zre kakor judovsko.

Mar koza nosi brado tvojih prednikov?
Okó ji je zamišljeno in žalostno.

Težkó kot stari Jud sloni pokopališče,
zmršeno brado koza trga mu v strnišče.

8

Der Fackelläufer

Der Rauch der hohen Feste muß verwehn,
Doch ob den Glanz auch ganz Vergessen bleiche,
In fernster Zeit noch wird ein Raunen gehn
Vom Läufer durch die Nacht der sieben Reiche.

Der Greis in späten Tagen noch erzählt
Den Enkeln, die am Ofen schauernd lauschen,
Wie er dem Wanderer, der den Weg verfehlt,
Vorübersaute wie ein Sturmesrauschen:

Nicht jener, der die Opferflamme trug
Vom griechischen Altar zum fernen Norden – 10
Ein Läufer ohne Kopf, ein bleicher Spuk
Der Nacht, gespenstisch aus dem Nichts geworden!

Sein Lauf ging unaufhaltsam durch das Land,
Der blutige Stumpf auf seinem Nacken glühte
Noch röter durch das Dunkel, als der Brand
Der Fackel, die in seiner Hand versprühte.

Und wo er weilte, barst die Flamme schon:
Die Bauern, die aus ihren Hütten traten,
Sahn starr vor Schrecken rings die Wälder lohn
Und wie ein breites Flammenmeer die Saaten. 20

Baklonosec

Omama slavja bo že motna in bleda,
a tudi če sijaj pozabljen bo nekoč,
še dolgo o možu tekla bo beseda,
ki nosil baklo je skozi sedmih rajhov noč.

In vnukom bodo dedje govorili,
ko bo drhteče grela peč na zimo,
da so zgubljeni vandrovcji spazili
moža, ki kot vihar je švistnil mimo:

ne on, ki žrtvenih plamenov breme
z oltarjev grških je na daljni sever nosil,
temveč prikazen, ustvarjena iz teme,
brezglavi baklonosec je pogubo trosil!

10

Neustavljiv je tekel čez ravnice
in štrcelj mu žarel je bolj krvavo
v temi kot ogenj vroče plamenice,
ki iskre sula je na pot vihravo.

In kjer postal je, tam je vzplamenelo:
kmetje so videli požar srhljiv,
iz hiš so stopali odrevenelo
in zrlji v rdečo žetev črnih njiv.

20

Weit hinter ihm wies riesig in das Land
Durch schwarze Nacht den Weg, den er genommen,
Ein weißes Schwelen wie ein Schlangenband –
Doch endlich schien er an ein Ziel gekommen.

Er stand im Dunkel einer großen Stadt,
Die wie ein Tier im Schlaf sich keuchend regte,
Und vor ihm lag ein Haus, in dem der Rat
Der Männer jenes Lands zu tagen pflegte ...

Bei späten Enkelnd wird die Sage gehn,
Wie er dort stand, im ersten Schein der Frühe, 30
Der Läufer ohne Kopf, ein Graun zu sehn,
Und starr die Fackel hob, und sie mit Mühe

– Wie einer, den ein schwerer Auftrag zwang –
In jenes Hauses Halle warf und harrte,
Bis sieghaft eine Riesenflamme sprang
Aus dem Gebälk und in den Himmel startete.

Und daß er dann die Hand erhob zum Gruß
An einen Unsichtbaren, dem man immer,
Selbst in der Ferne stumm gehorchen muß –
Und wie ein Rauch zerging im Morgenschimmer ... 40

September 1936

Za njim se skoz deželo je smodila
razsrjena in bela steza, gnev
je bljuvala, se kot strupenka vila –
dokler plamenonosec ni prispel.

Ustavil se je v mraku velemesta,
ki speče kot žival je soplo in ždelo,
obstal pred hišo, kamor vodi cesta
dan za dnem državnike na delo ...

Poslušal bo povest še pozni vnuk,
kako se je tedaj vzravnal ob svitu
ta strašni baklonosec, ne brez muk
privzdignil baklo in jo sunkovito

30

zalučal v avlo neme slavne hiše
– kot bi pri duši mu bilo težkó –
ter čakal, da se ogenj zmagovito zliže
skozi ogredje in obžari nebo.

In da naposled je z rokó pozdrav
Nevidnemu izkazal – še iz daljav
mu brez ugovora prisluhne uho –
in se razblinil v jutranjo meglo ...

40

September 1936

Pesem o hrepenenju

V skladbi rahlo udariš ton –
in zdi se ti, da nekaj manjka.
Zmedeno med toni tiplješ,
jih sprašuješ, ko ga iščeš,
kje ga našla boš, kako in kdaj in kje ...
A prvi je prebled,
v drugem tare se skušnjav,
tretji je prepoln daljav –
vse prepoln.

Dolgo iščeš – mol in dur in mol
ti oživljajo pod roko. 10
Na lepem pa pritisneš tipko
in – vsi zvoki obnemé.
In ta molk boleče vate se zaje,
saj zdaj veš povsem natanko:
ta ti manjka. Če dlani bi ga odkrile,
bi se rešil spev urokov,
konec ne bi bil več pust in siv.

Tipke se dotikaš vdilj –
tuhtaš, kaj jo le ovira, 20
da se lahnim prstom ne odziva,
oči prosjačijo, prepolne hrepenenja.

Kein Ton kommt. Einsamkeit bleibt nun zu Gaste
in dem Lied, das dir so schwer und süß gereift.

Um den ungespielten Ton wirst du nun ewig bängen,
bängen um das Glück, das dich nur leicht gestreift
in den leisen Nächten, wenn der Mond dich wiegt
und die Stille deine Tränen nicht begreift.

28

9. 1. 1941

Vse tiho je. Samotnost se je naselila
v skladbi, ki težkó zori ti in sladkó.

Vselej boš za nezaigranim tonom zdihovala,
zdihovala boš za srečo, ki le lahno te je oplazila
v tihi noči, ko te mesec ziblje v sen
in tišina ne razume tvojih solz.

28

9. 1. 1941

Schlaflied für mich

Ich wiege und wiege und wiege mich ein
mit Träumen bei Tag und bei Nacht
und trinke den selben betäubenden Wein
wie der, der schläft, wenn er wacht.

Ich singe und singe und sing' mir ein Lied,
ein Lied von Hoffnung und Glück,
ich sing' es wie der, der geht und nicht sieht,
daß er nimmermehr gehn kann zurück.

Ich sage und sage und sag' mir die Mär,
die Mär vom Liebesgeflecht, 10
ich sage sie mir und glaub' doch nicht mehr
und weiß doch: das Ende ist schlecht.

Ich spiele und spiele mir die Melodei
der Tage, die nicht mehr sind,
und mache mich von der Wahrheit frei
und tue, als wäre ich blind.

Ich lache und lache und lache mich aus
ob dieses meines Spiels.
Und spinne doch Träume, so wirr und so kraus,
so bar eines jeden Ziels. 20

Januar 1941

Uspavanka zame

Zibljem in zibljem in zibljem se v sen,
presanjam vse dni in noči,
z istim se vinom omamljam kot on,
ki bdeti bi moral, pa spi.

Pojem in pojem in pojem napev,
sreče in upanja poln,
pojem kot tisti, ki gre in ne ve,
da nikdar se vrnil ne bo.

Pravim in pravim si pravljico to,
ki tke jo zaljubljeni čar, 10
in vendarle več ne verjamem v njo,
saj vem, da slabo se konča.

Igram in igram in igram melodijo
vseh davno minulih že dni,
da slike resničnosti me zapustijo,
in slepo zatiskam oči.

Smejem se, smejem in smejem na glas,
tej igrici, ki se odvija.
Napletam si štrečno zverženih sanj,
oropanih vsakega cilja. 20

Januar 1941

Sonne im August

Gleich einer Symphonie in Grün
durchpulst von Licht und Duft und Glanz
ziehn Wiesen sich und Hügel hin
erfüllt von buntem Blumentanz.

Die Wege liegen lang im Wind,
und alle Birken neigen sich.
Und wenn die Gärten verlassen sind,
dann sind sie es nur für mich.

Die Bänke stehen wartend da,
die Gräser wiegen her und hin, 10
und manchmal scheint der Himmel nah,
und lange Vogelschwärme ziehn.

Und alles ist tief eingetaucht
in Lächeln und in Einsamkeit.
Mit Gold ist alles angehaucht,
und eine Elster schreit. 16

23. 8. 1941

Avgustovsko sonce

Kot v zeleni simfoniji,
trepetavi v luči, v vonjih,
v pravi cvetni čarovniji
travniki leže in holmi.

Poti se v vetru vijejo
in breze sklanjajo glavé.
In če vrtovi prazni so,
so takšni le za mé.

Klopi samotno čakajo,
nebo se včasih blizu zdi, 10
se v vetru trave zibljejo
in v nizu jata ptic leti.

Samoten je ta tihi svet,
smehljaje name čaka.
Obdaja zlati ga obstret,
nekje že kliče sraka. 16

23. 8. 1941

Tragik

Das ist das Schwerste: sich verschenken
und wissen, daß man überflüssig ist,
sich ganz zu geben und zu denken,
daß man wie Rauch ins Nichts verfließt.

4

23. 12. 1941

Tragika

To je najteže: se razdati
in vedeti, da si povsem odveč,
slutiti tiho ob predaji,
da izpuhtel boš kot megle.

4

23. 12. 1941

Moses Rosenkranz

Klage

So Leichen weiß
war kein Schnee wie die Not
kein Ofen so heiß
mein Volk wie dein Tod

Flogst heißer als Brand
stobst bleicher als Schnee
o Wolke von Weh
mein Volk überm Land

Kamst nimmer herab
wo soll ich hinknien 10
ist oben dein Grab
in den Wolken die fliehn 12

Žalostinka

Nikdàr še ni bil smrtno bled
noben sneg kot je stiska
nikdàr tako ni žgala peč
kot ti moj rod ki usihaš

Poletel vroč si kot požar
se bled kot sneg razblinil
o ti oblak prepoln gorja
moj rod nad temi hribi

Nikdàr se nisi vrnil dol
ne vem kam naj pokleknem
nekje v višavah je tvoj grob
v oblaku mimobežnem

10

12

Ausklang

Ich verbrenne wie mein Volk verbrannte
was ich bin es wird bald Asche sein
brauch nicht Grab und keinen Namensstein
bleibe auch im Tod der Unbekannte

War gleichwohl verhaßt der Vielgenannte
wenn bei ihrer Runde bösem Wein
nötig war ein Schuldiger der Pein
die Geburt in ihre Körper brannte

Ich verwehe wie mein Volk verwehte
was es war der Wind als Asche nahms 10
Asche geh auch ich nun von der Flur

Nicht der Schnitter es vom Felde mähte
mich verzehrt das Feuer meines Grams
und ich geh in meines Volkes Spur 14

Izzvenevanje

Gorim kot izgoreval je moj rod
in to kar sem bo kmalu le še prah
odveč sta zame spomenik in grob
še v smrti bom kot zdaj ostal neznan

Pa vendar šel sem marsikomu v nos
če je ob kislici potreboval
nekoga da dolžil bi ga tegob
ki so ob rojstvu vžgane kakor znak

Razsipljem se kot je razsut moj rod
kar bil je nosi veter kot pepel 10
še sam prihajam kot pepel znad trat

Njih ni spodnesla kosa sredi polj
in mene bol použiva kakor kres
za svojim ljudstvom sem ubral korak 14

Jüdisches Morgenlied 1941

Ins Versteck woraus ich spähe
fällt ein Splitter von dem Licht
wenn am Falken in der Höhe
schimmernd sich die Sonne bricht

So der Vogel mir bedeutet
mit dem stillen Flug im Kreis
daß der Tag der Welt zuschreitet
durch die Wolken grau und weiß

Gipfel grüßen ihn sich zeigend
die sein Blick getroffen hat 10
und mein Tal der Nacht entsteigend
reicht ihm dar die kleine Stadt

Bauern machen Kreuzeszeichen
Jäger schwingen hoch den Hut
und ich muß nun tiefer schleichen
in mein Loch ich Herr dein Jud 16

Judovska jutranjica, 1941

V skrivališče kjer oprezam
pade tanka ivér luči
ko se sokol sredi néba
v sončni luči zablešči

In tako mi ptič naznanja
ko spokojne kroge riše
da na svet nov dan prihaja
skoz oblake belo sive

Zanj zasijejo vrhovi
kamor pade mu pogled 10
iz noči se dvigne v moji
dragi malo mestece

Zunaj se prekriža kmetič
lovec zavihti klobuk
jaz pa moram globlje zlesti
v luknjo jaz Gospod tvoj Jud 16

Blutfuge

O Bach von Blut! auf gelbe Bernsteintasten
ergießend sich aus offenen Fingerstummen
so muß ein Herz zu seinem Grabe hasten
durch starkes feierliches Orgelsummen

So muß ein junges Leben Partituren
erfülln mit seinem vollen Herzensschlag
beseelt ertönt durch rote Abendfluren
was stumm im Staube welker Blätter lag

Was laut im Feuer keuscher Jünglingsglieder
gerauscht verebbt und geht gemach zur Neige 10
am Sterbenden vergehn mit ihm die Lieder
ein Celloruf und eine letzte Geige

Tot auf den Tasten ruhn die Fingerstummen
die Seele zittert in den Pfeifen nach
durch hohles grabestiefes Orgelbrummen
tropft wieder Jesu Blut: O Blut von Bach! 16

1942

Fuga krvi

O potok – Bach – krvi! Ki vre po tipkah
skoz prste in konice zevajoče
tako podi srce se do počitka
med glasnim slavnostnim bobnenjem orgel

Takó življenje mlado piše note
na partiture s svojo srčno bitjo
da zadoni v škrlat večerne loke
kar je nemelo v prahu velih listov

Vse to kar v mladih udih plamenečih
buči se zložno umirja in potihne 10
z umirajočim minejo napevi
klic čela in zvok zadnje violine

Na tipkah obmiruje prst mrtvó
ko duša še v piščalih trepeta
spet Jezusova kri v globok hrumot
kaplja: o kri potoka – Bachova! 16

1942

Isaac Schreyer

Landschaft der Kindheit

Landschaft der Kindheit, heiterste,
Mit bläulichem Licht,
Wo noch aus jeglichem Brunnen
gütig rauschte die Gottheit;
Landschaft, verschollene,
Ahn ich Dich nicht vergebens?

Schwingt sich der Cherub morgens noch auf,
Harfend auf silberner Wolke?
Ragst Du, Hügel, weihrauchumwölkt,
Noch in der Sonne des Mittags?

10

Und die Birken, die edlen,
Sie äsen wohl noch,
Scheu wie Gazellen,
An ihrer grünenden Zier
Und schauern, wenn sie
Mächtig der Donner
Heimsucht im stillen Gehege.

Es werkt in Dir wohl unbeschwert noch der Bauer
Und mit gelenker Hand
sichelt er flink
Ein Stück des Tages herunter,
Als wär's nur schwächlich ein Halm.

20

Pokrajina otroštva

Pokrajina otroštva, najvedrejša,
z modrikastim obstretom,
kjer je iz vsakega vodnjaka
velikodušno žuborelo Božje;
pokrajina, izgubljena,
mar res zaman te slutim?

Se kerub še vihti ob jutrih
s harfo na srebrn oblak?
Grič, se še pneš v oblakih iz kadila
k opóldanskemu soncu?

10

In breze, plemenite,
saj se še pasejo,
plašno kot gazele,
na svojem zelenečem lišpu
in drgetajo, kadar
jih mogočni grom
preganja v tihi lesi.

Še v tebi mirno dela kmet
in s spretno roko
urno žanje
delce dneva
kot tenke bilke.

20

Aber was frommt ihm Frucht,
Was die goldene Fülle,
Wogend in lehmiger Tenne:
Wer Brot säh, ach,
Dem wird Schierling der Lohn
Und die Nessel der Not
Peitscht ihm den rastlosen Tag.

O Landschaft der Kindheit, 30
Schmerzlich verschollene,
Noch lausch ich zuweilen im Traume
Dem Raunen der Buchen,
Aber dunkel strömt der Sinn
Und dunkler noch der Gottheit Wort ... 35

A kaj mu bo plod,
kaj zlato obilje,
ki ziblje se v ilovnem skednju:
kdor seje kruh, ah,
ta prejme trobeliko
in kopriva stiske
mu biča trudapolni dan.

O, pokrajina otroštva, 30
trpko izgubljena,
včasih v snu še prisluškujem
šumotanju bukev,
a temno valoví pomen
in še temneje Božji glas ... 35

Tristia II

Schwermut hieß unsre Amme.
Früh schon säugte sie uns
Mit der bittern Milch der Kindheit.

Wir sind die Eulen
Auf den Ruinen des Lebens. –

Tags der modrige Glanz der Städte,
Erblindet im Schein des Nichts.
Also wachen wir auf zur Nacht
Und heben die Klage an,
Die Klage herben Verzichts 10
Und greisen Abschieds.

Wer sargt unsre Hoffnung ein
Und wer die lieblichen Auen der Träume,
Wenn fromm unser Auge grast
Auf den grünen Triften des Glücks
Und fern dem drohenden Ruf
Des härtesten Hirten...

Eisig umflügelt uns wehe Erkenntnis.
Mit fiebernden Händen
Retten wir taumelnd 20
Die Scherben zerfallener Welt... 21

Tristia II

Dojila nas je turobnost.
Že zgodaj nas je pojila
z grenkim mlekom otroštva.

Sove smo
na ruševinah življenja. –

Podnevi trohnbna bleščava mest,
oslepela v žaru niča.
Zato se budimo v noč
in tožimo,
tožimo o bridki odpovedi
in postarnem slovesu.

10

Kdo nam upanje zapira v krsto
in kdo ljubke trate sanj,
kjer se krotko pase naše oko
po zelenih pašnikih sreče,
daleč od grozečega klica
trdega pastirja ...

Bridkost spoznanja nas ledeno obletava.
Z vročnimi dlanmi
opotekajoč rešujemo
črepinje razpadlega sveta ...

20

21

Das Gold der Väter

Das Gold der Väter welkt in den Truhen,
Und es schmilzt im Fegefeuer
Das Erz der Jahrtausende.

Ich schreite über Gräber, Ruinen,
Im Schlamm der Welt
Ertrinkt mein Schritt.
Und es klagen in meinen Gliedern
Die Ströme der Wanderung,
Und die Ufer entlang
Die Trauerweiden, darin mein Herz sich verdingt. – 10

Ihr Ahnen im weißen Gewande,
Was rauscht Ihr aus verschütteten Tiefen
Und weckt, wo Sterben ist
Und kein Erbe mehr
In dem brennenden Hain.

Einst ragte wie ein Ararat mir
Die Kuppel Eurer mächtigen Stirn,
Und mein Blick flog auf zu Euch,
Wie die Taube zum grünen Blatt.

Ich schreite über Gräber, Ruinen. 20
Im Schlamm der Welt
Ertrinkt mein Schritt.

Zlato očetov

Zlato očetov temní v skrinjah
in v vicah se tali
ruda tisočletij.

Stopam čez grobove, ruševine,
v blatnem svetu
mi tone korak.
V mojih udih tožijo
popotni tokovi
in ob brežini
srce se zapleta v vrbe žalujke. –

10

Predniki v beli odevi,
zakaj šumite iz zasutih globočin
in budite tam, kjer je sejala smrt
in dedičev ni več
v gorečem gaju?

Nekdaj se je vzpenjala kot Ararat
kupola vaših silnih čel,
da mi je zletel k vam pogled
kot golob v zeleno listje.

Stopam čez grobove, ruševine,
v blatnem svetu
mi tone korak.

20

Blick nicht zurück,
Denk an das Weib des Lot:
Stein wird, wer rückwärts schaut
Und zur Säule erstarrt
Der Geblendete.

Sieh, das Lebendige
Flieht das Beständige
Und nur im Wandel 30
Wahrt sich das unvergängliche Antlitz. 31

Leeds, Mai 1942

Ne glej nazaj,
pomisli na Lotovo ženo:
da okamni, kdor se ozira,
in v steber otrdi
zaslepljenec.

Glej, kar živi,
beži pred stalnostjo,
samo v preobrazbi
se ohranja neminljivo obličje.

30

31

Leeds, maj 1942

Erich Singer

Der Fluß

Immer gleiten die Flüsse
Unter den traurigen Weiden.
Stets noch im Rausch der Genüsse
Müssen wir Sehnsucht leiden.

Was ist uns geblieben?
Flüchtig war jeder Kuß.
Mitten durch Haß und Lieben
Glitt der Fluß.

Einmal werden wir stehn
Vor unseres Hauses Tor, 10
Werden die Wolken sehn
Traumhaft wie nie zuvor.

Werden vom Ufer hören
Stimmen, Lachen, Geschrei,
Auf fernen lautlosen Fähren
Fährt unser Leben vorbei. 16

Reka

Vselej pretaka se reka
pod žalostne vrbove veje.
Še sredi opoja človeka
trpinči vsevdilj koprnenje.

Le kaj nam na koncu ostane?
Poljubi zbežijo kot pena.
Med vsako ljubezen in rane
sovraštva zareže se reka.

Nekega dne bomo stali
pred svojimi hišnimi durmi, 10
oblake opazovali
podob sanjavih, prečudnih.

Z bregov se do nas bo začulo
kričanje in smeh z govorjenjem,
na oddaljenih ladjicah plulo
bo mimo nas naše življenje. 16

Zirkusbären

Sie gehn im engen Käfig auf und nieder,
Sie sind schon zahm, nur noch ihr Herz ist wild.
Sie tragen Kleid und Schuhe wie ein Mieder,
Verlorner Freiheit unwürdiges Bild.

Man bindet ihnen Maul und scharfe Pranken,
Bevor man sie in die Manege schiebt.
Sie müssen sich für den Applaus bedanken
Und für den Zucker, den man ihnen gibt.

Sie fügen mürrisch sich dem fremden Willen
Voll Widerstands, der dumpf in ihnen reift. 10
Nur manchmal hört man sie gefährlich brüllen,
Indes der Wärter nach der Peitsche greift. 12

Cirkuški medvedi

Po tesni kletki begajo medvedi,
zdaj krotki, a še divjega srca.
Zadrgnjeni so v čevljih in obleki,
ujetništva podoba klavrna.

Še preden jih naženejo v manežo,
povežejo jim ostre kremplje in gobce.
Aplavz požeti morajo hvaležno,
iz rok sprejemati sladkorne kocke.

Sršeč se tuji volji pokorijo,
odpor se v njih kopiči in zori. 10
Le včasih prav srdito zarohnijo,
medtem ko paznik že prijemlje bič. 12

Immanuel Weissglas

Ahasver

In Lausetracht, in lumpigem Gewand,
Ziehn wir aus Morgenland in Sorgenland,
Und pochen, in walpurgischem Geplauder,
An Allerpforten als ein Straßenschauder.

War nicht der Cherub, der aus ednen Wiesen
Mit seinem Flammenschwert uns fortgewiesen,
Der Ahn der Büttel, die nach Tausendjahren
Mit Ruten über unsre Rücken fahren?

Betrogen um den Trost des Herdes, schreiten
Wir im Gekläff der Köter durch die Zeiten, 10
Und fliehen vor dem Fluch, im einzgen Hemde,
Aus fremder Heimat in die Heimatfremde. 12

Ahasver

Zaviti v strgano, ušivo nošo
se z Jutrovega selimo v Otožno,
trkaje hodimo od vrat do vrat
in žlobudramo kakor cestni strah.

Mar ni bil kerub, ki nas je izgnal
z ognjenim mečem z edenskih dobrav,
praded biriča, ki po nas udriha
še zdaj, ko tisočletja so minila?

Oropani ognjišč iz veka v vek
krevsamo dalje v bevskanju ščenet 10
in bosih nog pred kletvijo bežimo
iz tujih domovin domov v tujino. 12

ER

Wir heben Gräber in die Luft und siedeln
Mit Weib und Kind an dem gebotnen Ort.
Wir schaufeln fleißig, und die andern fiedeln,
Man schafft ein Grab und fährt im Tanzen fort.

ER will, daß über diese Därme dreister
Der Bogen strenge wie sein Antlitz streicht:
Spielt sanft vom Tod, er ist ein deutscher Meister,
der durch die Lande als ein Nebel schleicht.

Und wenn die Dämmerung blutig quillt am Abend,
Öffn' ich nachzehend den verbißnen Mund, 10
Ein Haus für alle in die Lüfte grabend;
Breit wie der Sarg, schmal wie die Todesstund.

ER spielt im Haus mit Schlangen, dräut und dichtet,
In Deutschland dämmert es wie Gretchens Haar.
Das Grab in Wolken wird nicht eng gerichtet:
Da weit der Tod ein deutscher Meister war. 16

ON

Grobove v zraku zidamo, z otroki
in ženo bivamo, kjer pade ukaz.
Mi kopljemo, a drugi igrajo gosli;
ko skoplješ grob, odpleše tvoj korak.

ON hoče, da po strunah lok bi godel
drznêje, strogo kot njegov obraz:
o smrti tiho gosla nemški mojster,
ki plazi se v dežele kot megla.

In ko zvečer vzkipi krvava zarja,
odprem razgrizla usta, goltajoč, 10
ter vsem nam kopljem skupni dom v višavah,
širok kot krsta, smrtno utesnjujoč.

Tod ON se s kačami igra in pesni.
Na Nemškem mrak kot v Metkinih laseh.
Prostran bo grob, ki se v oblakih beli,
saj nemški mojster – smrt – preplavlja svet. 16

Erdepitaph

Ein Mann des Friedens, führt ich ewig Krieg
Mit Krügen Weins und einer Welt voll Toren:
Und unbesiegt, seht her, doch ohne Sieg
Ging ich im Niemandsland des Lieds verloren.

4

Zemeljski epitaf

Kot miroljubnež sem se vojskoval
z bokali, s svetom, kjer cvetijo cepci,
in nepremagan, pa čeprav brez zmag
zašel v nikogaršnji deželi pesmi.

4

Victor Wittner

Parterre-Wohnung

Die Zimmer sind ziemlich einsilbig.
Sie fürchten sich der Straße, die hereinschaut,
zu viel von ihrem Leben zu verraten.

Ein Mann öffnet den Ofen
oder trinkt einen Likör.
Ich stehe draußen im Dunkel
ohne Ofen, Likör oder Liebe.

Er sagt seiner Frau ein Wort.
Vielleicht: »Ich werde morgen auf die Jagd gehn.«
Oder: »Du solltest mir neue Strümpfe kaufen.« 10

Ich möchte durchs Fenster in die Stube steigen,
mich in die Wärme setzen und rufen:
Da bin ich!

Aber sie warten nicht auf mich. 14

Pritlično stanovanje

Sobe so prav enozložne.
Skrbi jih, da bi ulici, ki vanje zre,
razgalile preveč življenja.

Možak dreza v peč
ali srka liker.
Jaz pa postavam v temi
brez peči, brez likerja, ljubezni.

Ženi reče par besed.
Denimo: »Jutri grem na lov.«
Ali: »Kupi mi vendar nov par nogavic.« 10

Kako me ima, da bi stopil skozi okno v to izbo,
sédel na toplo in vzkliknil:
Tu sem!

A kaj, ko ne čakata name. 14

Ein Heuwagen fährt durch die Stadt

Ein Heuwagen fährt durch die Stadt:
er schwankt, wie betrunken vom Duft
des Benzins, das im Straßenschlund pufft,
doch er ragt aus der Flut, aus der Watt

des Verkehrs wie der Alp Ararat –
vom Heugebirg wehen die Brisen
der ländlichen Luft auf die Fliesen
der Stadt, die der Stadtluft so satt.

Wir schnuppern erst sparsam, enthaltsam
den Anhauch, den Balsam, gewaltsam 10
dann schlürfen wir riesige Prisen...

Die Glocken der Trams, die mit Mühe
vorbeikommen, lauten wie Kühe
auf Almen, auf würzigen Wiesen. 14

Voz s senom klopoče skoz mesto

Voz s senom klopoče skoz mesto,
se maje, pa ni pijan vina –
pijan je izpuhov bencina,
ki so obviseli nad cesto.

Kot gora se dviga v višave
nad gnečo, zasičeno s strupi;
omamno dišeči so kupi
sena iz deželne dobrane.

Res vsak obotavlja se sprva
in blage dišave zgolj srka,
a potlej jih goltamo vase ...

10

In tramvaji, stisnjeni v gneči,
zvenčkljajo kot zvonci krav v čredi,
ki v sočni planini se pase.

14

Ferne des Körpers

Am Tage seh ich nichts von deinen
gemeinen, feinen Proportionen:
ich arbeite und weiß mich wohnen
in einem Wesen auf zwei Beinen.

Am Abend willst du mir erscheinen,
befreit von Kleidern und Personen,
von Türen, Tischen, Telephonen.
Ich schau dich an. Ich sehe ... Einen.

Wie seltsamst, Körper du, allein
in nackten Nächten. Bist du mein? 10
Ich bin ein Kopf und seh dein Sein

getrennt von mir und meinem Hirn,
ein kopflos Tier den Geist verwirrn ...
Was willst du, Knie, von meiner Stirn? 14

Oddaljenost telesa

Čez dan postanem gluhi in slepi
za skladnost tvojega proporca;
da vseljen sem v telo dvonožca –
med delom drugega ne vem.

Zvečer te čaka druga vloga,
osvobojeno oblek, ljudi,
vseh klicev, vrat, pisalnih miz.
Pogledam te. Uzrem ... nekoga.

In v urah nočne samosti
si novo – mar sploh moje si? 10
Sem glava, vidim tvojo bit,

od mene ločeno, meseno,
brezglavi stvor, ki ustvarja zmedo ...
Kaj rado od čela bi, koleno? 14

POTONJENA DEŽELA
Izbor poezije iz Bukovine

K izboru poezije iz Bukovine

Ana Jasmina Oseban

Literarna pokrajina Bukovine, ki je večini slovenskih bralcev bržkone neznana, je sestavni del nemške književnosti, čeravno je tudi v nemškem jezikovnem prostoru bolj domača samo germanistom in ljubiteljskim poznavalcem. Kot je zapisal Hartmut Merkt, se primerjalna književnost raziskovanju Bukovine kot literarne pokrajine na obrobju habsburške monarhije intenzivneje posveča šele od osemdesetih let 20. stoletja.¹

Zamisel o prevodu izbora poezije iz Bukovine v slovenščino se mi je porodila, ko sem pred nekaj leti v času študijske izmenjave v Gradcu na oddelku za judovske študije prvič slišala za »pesnike iz Bukovine« in začela spoznavati ta zame dotlej neznani svet. Takrat me je pritegnila zlasti poezija Rose Ausländer, avtorice, ki je bila ob Paulu Celanu najpogosteje omenjana. Kmalu so jo lahko spoznali tudi prvi bralci v slovenskem prevodu – sprva revialno, pozneje iz prevoda dveh pesniških zbirk.

Ob večkratnih obiskih mesta Černivci v današnji Ukrajini, kjer sem se, izhajajoč iz slovanskega jezikovnega prostora in odraščajoč v okolju, ki ga je ključno zaznamoval tudi habsburški čas, počutila prijetno domače, in ob pogovorih s prof. dr. Petrom Rychlom, predavateljem na Univerzi Jurija Fedkoviča ter neutrudnim posredovalcem

¹ H. Merkt, *Poesie in der Isolation. Deutschsprachige jüdische Dichter in Enklave und Exil am Beispiel von Bukowiner Autoren seit dem 19. Jahrhundert. Zu Gedichten von Rose Ausländer, Paul Celan und Immanuel Weißglas*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 1999, str. 6.

književnosti med nemškim in ukrajinskim jezikom, je zamisel dobila nove razsežnosti. Prof. dr. Rychlo je več let pripravljala dvojezično antologijo *Die verlorene Harfe (Izgubljena harfa)*, ki obsega dobrih 600 strani, vključuje pesmi 24 avtorjev iz Bukovine in je leta 2008 izšla pri založbi Knyhy XXI.

Pričujoči izbor poezije iz Bukovine, ki črpa iz omenjene antologije, je vsebinsko vitkejši – predstavlja 14 pesnic in pesnikov, ki so v času med obema vojnama (1918–1940/44) in po drugi svetovni vojni ustvarjali v nemškem jeziku.

Czernowitz² skozi čas

Czernowitz je bil v obdobju 150 let, kolikor jih je preživel v mejah habsburške monarhije, večkulturno in večetnično mesto. V njem so sobivali pripadniki številnih narodnosti: bukovinski Nemci, Avstrijci, Judje, Rutenci (današnji Ukrajinci in njihove etnične podskupine), Romuni, Poljaki, Madžari, Armenci, Romi, Huculi in Lipovanci. Časopisi so izhajali v šestih jezikih (nemščini, rutenščini, romunščini, poljščini, jidišu in hebrejščini). Še danes so v nekdanjih sakralnih zgradbah, mimo katerih se lahko sprehodimo po mestu, vidni sledovi

2 V tej knjigi je enotno rabljena transkripcija nemških krajevnih in geografskih imen. Knjiga namreč predstavlja avtorje, izhajajoče iz časa in prostora, ki sta vezana na rabo nemškega jezika. Ker je ozemlje Bukovine v relativno kratkem času zamenjalo več oblastnikov in s tem jezikov, obstajajo različna poimenovanja prestolnice nekdanje kronske dežele Bukovine z Galicijo in Lodomerijo – Czernowitz je bil pod romunsko oblastjo preimenovan v Cernăuți, poljsko govoreče prebivalstvo je uporabljalo obliko Czerniowce, pod sovjetsko oblastjo (do leta 1944) se je mesto imenovalo Черновицы (Černovíci), pozneje Черновцы (Černovci) in pod današnjo ukrajinsko (od leta 1991) Чернівці (Černivci).

pestrega verskega življenja – grško-vzhodne (ortodoksne), grško-katoliške, rimsko-katoliške in armensko-katoliške, jezuitske, evangeličanske in judovske (ortodoksne in ultraortodoksne) skupnosti. Te danes še zdaleč niso več tako dejavne, kot so bile v času svojega nastanka. Nekatere med njimi so docela zamrle, zgradbe pa so bodisi zapuščene ali zapolnjene z novo (posvetno) dejavnostjo – v nekdanji sinagogi je danes kino, v drugih zgradbah skladišča, plesne dvorane ...

Prvič je bilo mesto omenjeno leta 1408 v trgovski pogodbi moldavskega vojvode Aleksandra Dobrega (1400–1432) in trgovcev iz Lemberga, tedaj še kot del kneževine Moldavije. O vmesnem obdobju do leta 1774, ko so Bukovino med rusko-turško vojno zasedle enote generala Gabriela von Splenyja, ni znano skorajda nič.

Sprva je vojvodina Bukovina pod habsburško monarhijo spadala v deželo Galicijo z Lodomerijo, leta 1849 pa ji je bil podeljen status samostojne kronske dežele z mestom Czernowitz kot deželno prestolnico. Tako je ostalo do konca prve svetovne vojne, ko je Bukovina prešla pod Romunsko kraljestvo, del katerega je ostala do vpada sovjetskih čet leta 1940.

Po štetju prebivalstva leta 1857 je v Czernowitzu živelo približno 22.000 ljudi, medtem ko je leta 1910 število prebivalcev naraslo že na dobrih 87.000.³

Razcvet je mesto doživelo pod Habsburžani. Tedaj je dobilo arhitekturno podobo, kakršno zvečine ohranja še danes, urejene javne površine, kanalizacijo, tlakovane ulice in upravni sistem. Prva državna

3 Anson Rabinbach, »Ergebnisse der Volkszählungen der K. K. Statistischen Central-Kommission u. a.«, v: *The Migration of Galician Jews to Vienna*, Austrian History Yearbook, xi. zv., Houston: Berghahn Books/Rice University Press, 1975, str. 46–47 (tabela III).

gimnazija, na kateri je pouk potekal v nemščini, je bila odprta leta 1808, leta 1875 pa je mesto dobilo svojo univerzo – Univerzo Franca Jožefa, v Avstro-Ogrski peto univerzo po vrsti. Leta 1910 je bil vsem etničnim skupinam podeljen enakopraven status in vsaka je smela v deželni zbor poslati svoje odposlance. Postavili so pet narodnih domov. Ti so postali središča živahne kulturne izmenjave, zborovanj, predavanj, glasbenih in literarnih večerov ter proslav. Samo judovska skupnost je denimo imela več kot sto človekoljubnih, verskih in kulturnih društev. Vsaka izmed večjih etničnih skupin je imela tudi svoje (profesionalno oziroma amatersko) gledališče in vrsto društev in združenj.

Do leta 1918 je med uradnimi jeziki dominirala nemščina. Z romunsko zasedbo so bili sicer izpeljani poskusi popolne romunizacije z rabo romunščine kot edinega uradnega jezika, vendar niso bili tako uspešni, kot bi si želeli novi oblastniki.

Judje so bili v drugi polovici 19. stoletja tretja največja skupina za romunsko in rutensko (ki sta vsaka obsegali po tretjino), dosegaajoč približno 15 odstotkov vsega prebivalstva, v prestolnici pa celo več kot 40 odstotkov. Ker so se močno opirali na nemško jezikovno kulturo, je ta zlasti prek njih bistveno oblikovala utrip deželne prestolnice.⁴ Višji meščanski sloj Judov je bil dejaven v vseh gospodarskih panogah in upravnih vejah. Judje so uživali velik ugled, bili so emancipirani in pogosto zelo premožni. Vzporedno so obstajale različne oblike od ultraortodoksnega in hasidskega judovstva do asimiliranega izobraženstva. Družbena razslojenost med Judi se je med drugim odražala v rabi jezika: rokodelci in nižji sloji so uporabljali jidiš, medtem ko so višji

4 W. Emmerich, *Paul Celan*, Hamburg: Rowohlt, 2014, str. 23–24.

sloji in izobraženci govorili nemško. Vendar so nekateri avtorji pisali tudi v jidišu, denimo Eliezer Steinbarg, Itzik Manger, Moshe Altman in Josef Burg. Leta 1908 je v Czernowitzu na pobudo Nathana Birnbauma potekala celo prva svetovna konferenca za jidiš in književnost. Ob tej priložnosti so jidišu priznali enakovreden status s hebrejščino, kar je močno spodbudilo ustvarjanje literature v jidišu.

Ko so leta 1919 prevzeli oblast Romuni, se je položaj za Jude spremenil – sistematično so jih začeli izključevati iz upravnih služb in javnega življenja. Vse močnejše so se izražale antisemitske tendence, po drugi strani pa je pospešena marginalizacija judovstva pod Romuni sovpadla z razvojem literature, zlasti pesništva, kot meni romunski germanist, prof. dr. Andrei Corbea-Hoișie. Tako naj bi Judje preobrazili družbeno-politični kapital v kulturnega.⁵ Naj to drži ali ne, je dejstvo, da so književnost iz Bukovine do konca druge svetovne vojne najmočnejše zaznamovali prav avtorji judovskega porekla.

Po paktu med Hitlerjem in Stalinom leta 1940 je severna Bukovina pripadla Sovjetski zvezi, kar je ponovno spremenilo kulturno in družbeno podobo Czernowitza. Nekdaj multietnična celota je postajala vse bolj etnično homogena. Romuni in Nemci so bili pregnani oziroma so se izselili,⁶ samo Judje so večinoma ostali – in morda od vseh narodnostnih skupin spet v največji meri »potegnili kratko«. Po eni plati

5 P. Rychlo, »Czernowitz als geistige Lebensform«, v: *Czernowitz: die Geschichte einer untergegangenen Kulturmetropole*, Berlin: Christoph Links Verlag, 2013, str. 16.

6 Ob sistematični preselitvi prebivalstva nemške narodnosti, akciji *Heim ins Reich* (»Domov v rajh«), je bilo z ozemelj, ki po paktu med Hitlerjem in Stalinom niso spadala pod Velikonemški rajh, na nove domove znotraj meja rajha preseljenih več kot milijon pripadnikov nemških narodnih manjšin (nacionalsocialisti so zanje uvedli izraz *Volksdeutsche*, »folksdojčerji«).

se je s prihodom Sovjetov končalo nasilje Romunov nad judovskim prebivalstvom, po drugi pa so zdaj številni Judje, ki so še imeli kakšno premoženje ali bili drugače politično orientirani, kot »buržoazni element« končali v delovnih taboriščih Transnistrije.

Med letoma 1941 in 1944 so območje ponovno zasedli Romuni, ki so tesno sodelovali s Hitlerjem in jim je v nadaljnjih nekaj letih uspelo skoraj popolnoma iztrebiti preostalo judovsko prebivalstvo.

11. oktobra 1941 so prvič v zgodovini Bukovine del njene prestolnice preuredili v prehodni judovski geto in vanj na zelo majhen prostor zaprli 45.000 ljudi, ki naj bi bili deportirani v Transnistrijo, v taborišča med rekama Dnjestr in Bug. Približno 15.000 Judom so izdali dovolilnice, da smejo ostati, saj so bili nepogrešljivi za normalno delovanje mesta.⁷

Ko je leta 1944 v Bukovino ponovno vkorakala Rdeča armada, so bili pregnani še zadnji nemški prebivalci, odselili pa so se tudi številni Romuni. Kultura in književnost v nemškem jeziku sta tedaj tako rekoč zamrli.

Po drugi svetovni vojni se je iz Bukovine odselila večina v nemškem jeziku pišočin avtorjev. Če se ozremo samo na avtorje iz našega izbora, je Paul Celan preko Bukarešte in Dunaja emigriral v Pariz, Rose Ausländer je pot vodila najprej v Bukarešto, nato v New York, na Dunaj in slednjič v Düsseldorf, Alfred Margul-Sperber in Immanuel Weissglas sta preostanek življenja preživela v Bukarešti, Alfred Kittner je odšel čez Bukarešto v Düsseldorf, Klara Blum na Kitajsko, Alfred Gong čez Bukarešto in Dunaj v New York, Dusza Czara-Rosenkranz na Poljsko, Georg Drozdowski v Celovec, Moses Rosenkranz je po

7 W. Emmerich, *Paul Celan*, Hamburg: Rowohlt, 2014, str. 43.

desetletju v gulagu prebežal v ZRN, Isaak Schreyer je preko Londona in Leedsa prebežal v New York, Erich Singer sprva na Dunaj in nato v London, Victor Wittner pa na Dunaj. Številni Judje so emigrirali v Palestino in Izrael.

Literarni toposi Bukovine

Razvoj kulture in pisne literature

General von Spleny je v svojem prvem poročilu ob zasedbi ozemlja na začetku 18. stoletja zapisal, da je zasedel divje in neurejeno območje, »brez vsakega reda postavljeno naselbino nizkih lesenih bajt in revnih ilovnatih koč, kritih s slamo, med katerimi so tekali prašiči, konji, govedo, psi in vsa mogoča živad«. ⁸ Prebivalstvo se je ukvarjalo s poljedelstvom ali z živinorejo in je bilo nepismeno, edini otoki pisne kulture v pokrajini so bili redki samostani.

Mesto Czernowitz s celotno infrastrukturo je bilo zgrajeno šele v desetletjih, ki so sledila. Prva opečna zgradba je bila postavljena leta 1780 (tako imenovana »Generalova hiša«), prva normalka zgrajena leta 1784 – v njej je sprva en sam učitelj poučeval 51 dečkov in 17 deklic. ⁹ Nepismenost je v Bukovini še dolga leta po priključitvi avstro-ogrski monarhiji med vsemi kronskimi deželami dosegala najvišji delež.

Ob koncu 18. stoletja je Czernowitz dobil prvo kavarno in poštni urad, na začetku 19. stoletja pa je bilo v mestu že več pozidanih zgradb, dve lekarni, vojaška in civilna bolnišnica, tiskarna, nekaj hotelov in gostišč ter številne delavnice in prodajalne.

8 M. Pollack, »Nach Czernowitz«, v: *Mythos Czernowitz. Eine Stadt im Spiegel ihrer Nationalitäten*, Potsdam: Deutsches Kulturforum Östliches Europa, 2008, str. 5.

9 Ibid., str. 6.

Literarna pokrajina Bukovine se je začela razvijati šele po »pomladi narodov«, po letu 1848, ko je bila Bukovina povzdignjena v samostojno kronsko deželo in se je v habsburški monarhiji oblikovala vrsta upravnih, izobraževalnih in kulturnih središč. Tedaj so bili ustanovljeni prvi časopisi, denimo deželni časopis *Bukowina*, ki je imel obsežno literarno prilog ter je objavljala besedila v nemščini in prevode iz romunskega in rutenskega jezika (današnje ukrajinščine). V drugi polovici 19. stoletja je izhajalo tudi več literarnih letopisov in almanahov (npr. *Buchenblätter*, *Bukowiner Hauskalender*), časopisov in kulturnih prilog v časopisju, tiskanem v nemškem jeziku (*Im Buchenwald*, *Familienblätter*, *Sonntagsblatt der Bukowina*), tiskale so se pesniške zbirke in prozna dela ter gledališke igre ustvarjalcev iz Bukovine.¹⁰ Kultura in književnost sta se napajali pretežno v nemškem jezikovnem prostoru.

Razvijalo se je tudi založništvo, vendar ni imelo posebno daljnosežnega vpliva. Le redkim v nemščini pišočim avtorjem iz Bukovine je namreč, tudi zaradi geografske oddaljenosti od tedanjih literarnih središč in specifične kulturne vpetosti v provinco, uspel preboj čez meje te najvzhodnejše staroavstrijske kronske dežele.

Velik del literarne pokrajine Czernowitza so zaznamovali avtorji, ki so ustvarjali v nemščini. Za razliko od sosednje kronske dežele Galicije z Lodomerijo, kjer so prevladovali prozaisti (od tod izhajajo denimo Leopold von Sacher-Masoch, Karl-Emil Franzos, Joseph Roth, Bruno Schulz in Martin Buber, če omenimo le nekaj posameznikov, ki jim je preboj čez meje province uspel in so se vpisali na zemljevid

¹⁰ P. Rychlo, »Poetisches Atlantis der Bukowina«, v: *Die verlorene Harfe. Eine Anthologie deutschsprachiger Lyrik aus der Bukowina*, Černivci: Knyhy – XXI, 2008, str. 14.

književnosti v nemškem jeziku), je v Bukovini ob koncu dvajsetih in na začetku tridesetih letih prejšnjega stoletja cvetela zlasti poezija.

Med danes bolj znane avtorje iz Bukovine štejemo pesnike Paula Celana, Rose Ausländer in Immanuela Weissglasa ter prozaista Gregorja von Rezzorija. Poznavalcem nemške poezije in germanistom pa so bolj znani še Alfred Margul-Sperber, Moses Rosenkranz, Alfred Kittner in Alfred Gong, vendar so ti recepcijo zunaj nemškega jezikovnega prostora doživeli le izjemoma.

Umetniški dialog

Nekateri germanisti primerjajo nemško književnost iz Bukovine s fenomenom nemške književnosti iz Prage. Ta primerjava je smiselna, saj je šlo v obeh primerih za relativno zaprto in od nemškega jezikovnega prostora ločeno oziroma ozemeljsko oddaljeno območje, na katerem se je razvijala književnost, ki se je po nekaterih plateh razlikovala od tedaj prevladujočih literarnih tokov ali pa je celo razvila povsem svojstvene elemente. Nič nenavadnega ne bi bilo, če bi, podobno kot romunska ali praška nemščina, poseben jezikovni izraz ob oplajanju z drugimi (zlasti slovanskimi) jeziki razvila tudi bukovinska nemščina.¹¹

¹¹ Leta 1901 je pri dunajski založbi Im kaiserlich-königlichen Schulbücher-Verlage izšla knjižica *Bukowiner Deutsch. Fehler und Eigenthümlichkeiten in der deutschen Verkehrs- und Schriftsprache der Bukowina (Bukovinska nemščina. Napake in posebnosti v nemškem sporazumevalnem in pisnem jeziku Bukovine)*, ki se posveča skrbi za čist jezik in denimo navaja primere, kot je tale: *Statt »so schnell als möglich, so gut als möglich« sagt man in der Bukowina »wie am schnellsten, wie am besten«; das ist eine wörtliche Übersetzung aus dem Polnischen und Ruthenischen.* (»Namesto ,tako hitro, kot se da/tako dobro, kot se da' v Bukovini rečejo ,kot najhitreje/kot najboljše', kar je dobesedni prevod iz poljščine in rutenščine.«) Ali pa: *Ebenso undeutsch sind Fügungen wie »es will sich mir nicht schlafen« statt*

Paul Celan je v zahvalnem govoru ob podelitvi nagrade mesta Bremen ob koncu petdesetih let prejšnjega stoletja zapisal: »Pokrajina, iz katere – po kakšnih obpotjih! toda ali to sploh obstaja: obpotja? –, pokrajina, iz katere prihajam k Vam, utegne večini izmed Vas biti neznana. To je pokrajina, v kateri je bil doma znaten del tistih hasidskih zgodb, ki jih je po nemško nam vsem na novo povedal Martin Buber. Bilo je, če smem to topografsko skico dopolniti še z nečim, kar mi zdaj zelo od daleč prihaja pred oči –, bilo je področje, na katerem so živeli ljudje in knjige.«¹²

Relativno izoliran geografski prostor je deloma vplival tudi na nabor pesniških sredstev, tematike in podobja – v poeziji številnih avtorjev, ki izhajajo iz Bukovine, najdemo sorodno motiviko, nanašajočo se na geografske posebnosti, pokrajino in elemente narave (bukove gozdove, žitna polja, reke ...). Malone eksotičen utrip vsakdanjika se v številnih pesmih morda še najbolj približa občutju nekdanjega vaškega življenja, ki danes v taki obliki ne obstaja več. Poleg tega številni judovski avtorji v svojo poezijo vpletajo elemente judovske kulture ali religije oziroma se zatekajo k jeziku kot najčistejšemu izraznemu sredstvu. V medvojni in povojni liriki so seveda zvečine prisotni motivi vojne, preganjanja in eksila.

Vzajemno oplajanje avtorjev je razvidno tudi iz tega izbora pesmi. Deloma gre za sorodne motive, vezane na pokrajino Bukovine – večkrat se denimo pojavijo motivi vodnjaka (pri Rose Ausländer, Alfredu

»*ich kann nicht einschlafen*« (»Enako nenemške so besedne zveze, kot je ,noče se mi spatí' namesto ,ne morem zaspati'.«)

12 P. Celan, »Ansprache anlässlich der Entgegennahme des Literaturpreises der freien Hansestadt Bremen«, v: isti, *Gesammelte Werke*, ur. Beda Allemann in Stefan Reichert, 3. zv., Frankfurt na Majni: Suhrkamp, 1983, str. 185.

Margulu-Sperberju, Alfredu Kittnerju, Immanuelu Weissglasu in Paulu Celanu), reke Pruth in bukovih gozdov, pogosto je govor o večjezičnosti, prepletanju kultur in sadagorskem rabinu. Deloma pa se ponavljajo metafore, npr. grob med oblaki/v zraku (pri Immanuelu Weissglasu, Paulu Celanu in Mosesu Rosenkranzu) ali črno/mračno mleko (ki sta ga pred Celanom uporabila že Rose Ausländer in Alfred Margul-Sperber). Še preden je denimo Paul Celan preoblikoval naslov svoje najznamenitejše pesmi iz *Tanga smrti* v *Fugo smrti*, je obstajala *Fuga krvi* Mosesa Rosenkranza.¹³ Zanimiva je tudi primerjava Weissglasove pesmi *ON* in Celanove *Fuge smrti*, saj je med njima najti izjemno veliko vzporednic. Katera pesem je nastala prej in katera pozneje oziroma na kakšen način je ena vplivala na drugo, ostaja prepuščeno domnevam, analizam in germanističnim razpravam.

Čudodelni rabin iz Sadagore¹⁴

Edinstven in za literarni topos Bukovine značilen je tudi, kot sem že omenila, motiv hasidskega cadika iz Sadagore. Med pesniki iz našega izbora se denimo pojavi pri Klari Blum, Alfredu Gongu in Rose Ausländer. Ker je ta motiv zunaj geografskih meja Bukovine domala nepoznan, mu na tem mestu namenjam nekaj več prostora.

13 P. Rychlo, »Poetisches Atlantis der Bukowina«, v: *Die verlorene Harfe. Eine Anthologie deutschsprachiger Lyrik aus der Bukowina*. Černivci: Knyhy – XXI, 2008, str. 20.

14 Današnja Sadgora. Obiskovalca Ukrajine pot iz Černivcev v dobre četrte ure pripelje do osem kilometrov proti severu oddaljenega kraja Sadgora, kjer lahko najde zadnje sledove nekdanje rezidence slavnega hasidskega rabina – ruševine sinagogi podobne zgradbe, v kateri je ta v preteklosti bival in sprejemal romarje, bolnike in prosilce.

Na kulturno in versko podobo Bukovine je močno vplival hasidizem – v Sadagori, Bojanu in Wižnitzzi so se naselile dinastije rabinov, ki so imele veliko število privrženecv.¹⁵ Prvi Judje so se v Sadagori naselili že v 17. stoletju,¹⁶ pozneje pa se je tam razvilo središče ružinskega hasidizma. Na Sadagorskem dvoru so vse do leta 1914 bivali potomci čudodelnega rabina Israela iz Ružina,¹⁷ začetnika dinastije Friedmann, ki je zaradi izjemne nadarjenosti in učenosti postal spoštovan rabin že pri šestnajstih letih. Spadal je med tiste redke cadike, ki so svojo religiozno držo izražali v sproščenem uživanju življenja, kar je zbuvalo negotovanje mnogih pobožnih Judov, pa tudi ruskih oblasti. Zaradi suma nagovarjanja k umoru je v kijevski ječi preživel 22 mesecev,¹⁸ vendar to njegovega slovesa ni okrnilo, temveč ga je – nasprotno – povzdignilo v mučenika. Na begu pred pogromi v caristični Rusiji se je Israel Friedmann ustalil v Sadagori, ki je bila tedaj del habsburške monarhije.

Zahvaljujoč zapisom Leopolda von Sacher-Masocha, rojenega v Lembergu,¹⁹ obstaja o tem cadiku slikovit zapis. Sacher-Masoch je namreč leta 1857 obiskal Sadagoro in na lastni koži izkusil avdienco pri čudodelnem rabinu, ki jo je v *Zgodbah iz Galicije* opisal takole:

Sadagora je bila tedaj mestece, kjer so živeli malone sami Judje in Armenci. Tesne, umazane ulice, ulice s temačnimi kotički, kamor nikoli ni posijalo sonce. Hiške zgrajene iz lesa, ometane z apnom in

15 M. Pollack, *Galizien. Eine Reise durch die verschwundene Welt Ostgaliziens und der Bukowina*, Frankfurt na Majni/Leipzig: Insel Verlag, 2001, str. 150.

16 *Encyclopaedia Judaica*, Second Edition, Volume 17, str. 650.

17 Kraj v bližini Kijeva.

18 Več na spletni strani <http://www.hagalil.com/galluth/chassidismus/chasid4.htm>.

19 Današnji Lviv.

krite s skodlami ... Sredi mesteca pa velik trg, kjer je bila cadikova rezidenca ... Pred zgradbo je mirno čakala in se tiho pogovarjala množica ljudi, vsenaokrog so stali vsakovrstni vozovi in sani z dragocenimi krznenimi odejami ...

Naposled so odstrli težko, visoko zaveso in vstopili smo v velik prostor, v katerem je cadik običajno sprejemal prosilce. Ob steni nasproti vhoda je stal star turški divan, na katerem je ležal cadik. Zraven je bila mizica, na kateri je ležala v usnje vezana knjiga. Ob drugih stenah je stalo še nekaj stolov, omarica, močno zakurjena peč in nič drugega. Cadik je bil droben, suhljat možic belih las in dolge bele brade. Njegov obraz je bil dobrohoten in bistroumen ...

Pozvonilo je, čuvaji so planili v prostor in cadik je določil, naj prosilce spuščajo na avdienco po vrsti, kot so prišli, in po deset naenkrat. Zanimivo je bilo opazovati, s kakšnim strahospoštovanjem so vstopali prosilci, ponižno pozdravljali cadika in se zadrževali v bližini vrat. Prišel je denimo neki premožen Jud v krznu z bolnim otrokom, ki je strahotno jokal. Ob njem je stal drug človek v zakrpanem talarju in neprenehoma vzdihoval, pa tretji, bogato oblečen in zelo rejen, da se mu je rdečični obraz svetil kot polna luna. Dva poljska kmeta v ovčjem krznu, neka Armenka, vojak v beli uniformi, menonit, nemški kolonist in čedna, boječa ženska v judovski opravi, ki se je skrivala za neko drugo.

Avtorji iz Bukovine in Galicije so motiv sadagorskega cadika kot zanimivo posebnost tega prostora radi vpletali v svoja literarna dela, ni pa zaznati posebne tendence, da bi hasidizem močneje določal tudi njihov vsakdanjik in način življenja.

* * *

Biobibliografski zapisi²⁰

Rose Ausländer, (Rosalie Beatrice Scherzer, 11. 5. 1901, Czernowitz – 3. 1. 1988, Düsseldorf) je bila rojena v družini asimiliranih Judov. Po končanem liceju je na univerzi v Czernowitzu 1919/20 poslušala predavanja iz literarne teorije in filozofije (Platon, Spinoza, Constantin Brunner). Po očetovi smrti se je leta 1921 s študijskim kolegom in poznejšim možem Ignazem Ausländerjem preselila v ZDA, kjer je delala kot novinarka in časopisna urednica. V tistem času je začela objavljati prve pesmi. Leta 1931 se je vrnila v Czernowitz in odtlej objavljala poezijo v bukovinskih in sedmogorskih časnikih; leta 1939 je pri czernowiški založbi Literaria izšla njena prva pesniška zbirka *Der Regenbogen (Mavrica)*. Po prihodu Rdeče armade je zaradi suma vohunjenja tri mesece preživela v zaporu. Med letoma 1941 in 1944 je živela v judovskem getu v Czernowitzu, kjer je spoznala Paula Celana. Po koncu druge svetovne vojne je ponovno odšla v ZDA (1946–1964). Pesmi je dlje časa pisala samo v angleščini, šele po ponovnem srečanju s Celanom leta 1957 v Parizu se je vrnila k maternemu jeziku – nemščini. Njena poezija je tedaj prešla iz klasične v nerimano formo z rabo asociativnih tehnik. Leta 1964 je prišla na Dunaj in se leto pozneje za stalno naselila v Düsseldorfu. V njenem zadnjem življenjskem obdobju, ki ga je preživela v judovskem domu za ostarele Nelly Sachs Haus (1972–1987), je nastalo več kot 20 pesniških zbirk, ki jih je uredil in izdal Helmut Braun.

²⁰ Povzeto zlasti po P. Rychlo, »Biobibliographische Anmerkungen«, v: *Die verlorene Harfe. Eine Anthologie deutschsprachiger Lyrik aus der Bukowina*, Černivci: Knyhy – XXI, 2008, str. 514–547, in dopolnjeno z Walther Killy in Rudolf Vierhaus, *Deutsche biographische Enzyklopädie (DBE)*, 10 zv., DTV, 2001.

Klara Blum, (kitajsko ime Zhu Bailan, 27. 11. 1904, Czernowitz – 4. 5. 1971, Kanton, LR Kitajska) se je po ločitvi staršev leta 1913 z materjo preselila na Dunaj, kjer je končala gimnazijo ter se vpisala na študij književnosti in psihologije. Kot novinarka je sodelovala z različnimi delavskimi in sionističnimi časopisi. Leta 1929 je na kratko obiskala Palestino in se pridružila avstrijski socialdemokratski delavski stranki, v okviru katere se je zavzemala za izboljšanje socialnega položaja žensk. Leta 1934 je za pesem *Ballade von Gehorsam (Balada o poslušnosti)* prejela književno nagrado Mednarodnega združenja revolucionarnih pisateljev, ki ji je omogočila dvomesečno študijsko potovanje v Sovjetsko zvezo (tam je ostala do leta 1945). V Moskvi je spoznala kitajskega gledališkega režiserja in novinarja Zhuja Xiangchenga, ki je po nekaj mesecih izginil neznano kam (umrl je leta 1943 v enem od sibirskih delovnih taborišč, česar Blumova nikoli ni izvedela). Leta 1935 je dobila sovjetsko državljanstvo in bila od leta 1938 članica nemške sekcije sovjetskega društva pisateljev. Leta 1947 ji je uspelo odpotovati na Kitajsko, kjer je upala, da bo našla izginulega Xiangchenga. V Pekingu, Nankingu in Guangzhouju je delala kot lektorica pri različnih založbah in kot profesorica za nemški jezik in književnost. Leta 1954 je dobila kitajsko državljanstvo. Napisala je več pesniških zbirk in romanov (izdanih pri vzhodnonemških založbah) ter iz kitajščine prevedla več kitajskih ljudskih epov in novel.

Paul Celan, (pravo ime Paul Antschel/Ancel, psevdonima P. Aurel in A. Pavel, 23. 11. 1920, Czernowitz – domnevno 20. 4. 1970, Pariz) je eden izmed najpomembnejših modernih lirikov v nemškem jeziku. Po hebrejski ljudski šoli je obiskoval romunsko gimnazijo. V tistem času je začel pisati in prevajati poezijo; njegov pesniški tekmeč je bil

Immanuel Weissglas. Leta 1938/39 se je vpisal na študij medicine v Toursu, ki ga je prekinil začetek vojne. V Franciji je prišel v stik s francoskim nadrealizmom, ki je močno vplival na njegove zgodnje pesmi. Leta 1939 se je vpisal na študij romanistike na Univerzi v Czernowitzu. Oktobra 1941 se je moral z družino preseliti v judovski geto. Junija 1942 so bili njegovi starši deportirani v Transnistrijo, on sam pa v delovni bataljon v Moldavijo. Leta 1944 se je vrnil v Czernowitz, nadaljeval s študijem (anglistika) in se preživljal kot prevajalec za lokalni romunski časnik. Junija 1945 se je preselil v Bukarešto, kjer se zaposlil kot lektor in prevajalec pri romunski založbi Cartea Rusă; prevajal iz ruščine v romunščino (Čehova, Lermontova, Simonova). Povezal se je z Alfredom Margul-Sperberjem, s Petrejem Solomonom in krogom romunskih nadrealistov. Prve pesmi so mu izšle v nemščini in romunščini (1947 tudi *Todestango* oziroma *Tango smrti*, pozneje prenaslovljen v *Fugo smrti*). Decembra 1947 je čez Madžarsko prebegnil na Dunaj. Margul-Sperber ga je priporočil Ottu Basilu in Maxu Rychnerju, kar mu je odprla vrata do prvih časopisnih objav poezije v nemškem jezikovnem prostoru (Dunaj, Zürich). Na Dunaju je spoznal Ingeborg Bachmann in se z njo zapletel v ljubezensko razmerje. Ko je leta 1948 na Dunaju izšla njegova prva pesniška zbirka *Sand aus den Urnen* (*Pesek iz žar*), je že živel v Parizu. Tam je končal študij germanistike in jezikoslovja. Imel je tesne stike s pesnikom Yvanom Gollom in njegovo ženo Claire, ki ga je po Gollovi smrti obtožila plagiatorstva moževih pesmi (»afera Goll«). Ob koncu leta 1952 se je poročil z grafičarko Gisèle Lestrangle, ki mu je leta 1955 rodila sina Erica. Od leta 1959 je delal kot lektor za nemški jezik in književnost na École Normale Supérieure v Parizu. Izdal je več pesniških zbirk in iz sedmih jezikov prevedel več kot štirideset pesnikov. Za svoje delo je prejel

Bremensko književno nagrado (1958) in Nagrado Geoga Büchnerja (1960). Hude depresije so ga leta 1970 naposled privedle do samomora.

Dusza Czara-Rosenkranz, (1899 Berhometh am Pruth, Bukovina – 1971, Poljska), starejša sestra pesnika Mosesa Rosenkranza. V dvajsetih letih 20. stoletja je živela v Czernowitzu, se dejavno udeleževala kulturnega življenja in objavljala v časopisih v nemškem jeziku. Sledila je selitev v Bukarešto na dvor romunske kraljice Marie, kjer je bila dvorna dama. V tridesetih letih je pri manjših nemških in romunskih založbah izdala več pesniških zbirk, s številnimi pesmimi pa je zastopana tudi v antologiji Alfreda Kluga in Franza Langa *Buchenblätter. Jahrbuch für deutsche Literaturbestrebungen in der Bukowina (Bukovo listje. Letopis za nemško književnost v Bukovini)*, ki je izšla v Czernowitzu leta 1932. Po drugi svetovni vojni se je z možem, poljskim umetnikom, preselila na Poljsko.

Georg Drozdowski, (21. 4. 1899, Czernowitz – 24. 10. 1987, Celovec) se je uveljavil kot pesnik, prozaist, dramatik, gledališki kritik in prevajalec. V Czernowitzu je obiskoval gimnazijo, med prvo svetovno vojno maturiral na Dunaju in se pozneje boril na italijanski fronti kot praporščak avstro-ogrske armade. Po koncu vojne se je ustalil v Czernowitzu kot bančni uradnik. V dvajsetih letih 20. stoletja se je pridružil ljubiteljskemu gledališču Czernowitzer Kammerspiele, ki je po romunizaciji mestnega gledališča še naprej uprizarjala igre v nemškem jeziku. Leta 1934 je v Czernowitzu izšla njegova prva pesniška zbirka *Gedichte (Pesmi)*. Leta 1940 ga je zajela preselitvena akcija »Domov v rajh«; po krajši internaciji je bil vpoklican v nemško vojsko in služil kot višji narednik Vojnega letalstva v Zagrebu. Po drugi svetovni vojni

se je preselil v Celovec ter se posvetil novinarstvu in pisateljevanju. Napisal in objavil je več pesniških zbirk, zvočnih knjig in enodejank, poleg tega je prevajal iz romunskega jezika. Značilni zanj so nostalgična občutja («habsburški mit») in melanholija, pa tudi prefinjena ironija in dobrodušen humor. Za svoje delo je prejel več književnih nagrad (leta 1957 Nagrado Nikolausa Lenaua, leta 1962 Nagrado Theodorja Körnerja in leta 1982 Nagrado Andreasa Gryphiusa). V Celovcu še danes obstaja Združenje Georga Drozdowskega (Georg Drozdowski-Gesellschaft), v czernowiški Nemški hiši pa so ob avtorjevem stotem rojstnem dnevu slovesno odprli »dvorano Georga Drozdowskega«.

Alfred Gong, (psevdonim; pravo ime Alfred Liquornik, 14. 8. 1920, Czernowitz – 18. 10. 1981, New York) je po končani gimnaziji študiral romanistiko in primerjalno književnost na univerzi v Czernowitu. Prijateljeval je s Paulom Celanom in z Immanuelom Weissglasom. Leta 1940 so ga kot »sina buržujev« premestili na deželo za vaškega učitelja, njegova družina pa je bila deportirana v Sibirijo. Po ponovni romunski zasedbi je med vojno najprej živel v judovskem getu, nato pa je bil interniran v enem od delovnih taborišč Transnistrije. Preko Odese mu je uspelo zbežati v Bukarešto, kjer je kot novinar in filmski kritik delal za časopis *Capitala*. Ko so v Romuniji prišli na oblast komunisti, je prebežal na Dunaj, kjer se je nekaj let preživljal z inštrukcijami in delal kot gledališki dramaturg v Dunajski koncertni hiši. Na Dunaju se je ponovno srečal s Paulom Celanom. Svoje prve pesmi je objavil ob koncu štiridesetih let 20. stoletja v dunajskem literarnem časopisu *Lynkeus*. Leta 1951 je emigriral v ZDA; naselil se je v New Yorku, kjer se je preživljal z različnimi deli. V šestdesetih letih je izdal več pesniških zbirk in zbirko satirične proze. Posmrtno

je bilo izdanih več njegovih pesmi in dram (tudi v predelani obliki). Leta 1995 je bilo v Osnabrückeru osnovano Združenje Alfreda Gongga (Alfred-Gong-Gesellschaft), ki skrbi za njegovo literarno dediščino.

Jona Gruber, (7. 3. 1908, Bojani pri Czernowitzu – 14. 1. 1980, Kijev) je realko končal v Czernowitzu. Prve pesmi je objavil v književni pri-logi časnika *Czernowitzer Morgenblatt*, ki ga je urejal Alfred Margul-Sperber. Med letoma 1935 in 1940 je izdal več pesniških zbirk v jidišu. Ob koncu tridesetih let prejšnjega stoletja je na univerzi v Krakovu študiral germanistiko, poleg tega pa se je dejavno ukvarjal z novinarstvom. Med drugo svetovno vojno se je zatekel v Sovjetsko zvezo in se nato preselil v Kijev, kjer je delal kot učitelj nemščine. Po vojni se je intenzivno posvetil prevajanju iz ukrajinščine v nemščino, še zmeraj pa je poezijo pisal tudi sam. Od leta 1946 je bil član Sovjetsko-ukrajinskega društva pisateljev.

Alfred Kittner, (24. 11. 1906, Czernowitz – 14. 8. 1991, Düsseldorf) je med prvo svetovno vojno z družino prebegnil na Dunaj, kjer je obiskoval ljudsko šolo in prve razrede gimnazije. Po vojni se je vrnil v Czernowitz in nadaljeval šolanje na romunski gimnaziji. Začel je študirati germanistiko v Vroclavu, vendar je moral študij zaradi pomanjkanja denarja prekiniti. Njegove prve literarne objave segajo v čas študija, prva pesniška zbirka pa mu je izšla leta 1938 pri czernowiški založbi Literaria. Po sovjetskem prevzemu oblasti je delal v mestni knjižnici. Med drugo svetovno vojno (in ponovno romunsko zasedbo) se je moral preseliti v judovski geto, od koder je bil deportiran v različna delovna taborišča v Transnistriji. Po sovjetski zasedbi se je vrnil v Czernowitz. Jeseni 1945 se je preselil v Bukarešto, kjer je prevzel delo

knjižničarja na Inštitutu za kulturne stike s Sovjetsko zvezo (ARLUS), pozneje pa vodenje knjižnice Inštituta za kulturne odnose s tujino. Delal je tudi na radiu. Od leta 1958 je bil samostojni pisatelj in prevajalec. Leta 1980 je emigriral v ZRN in se ustalil v Düsseldorfu. Že leta 1944 so bile v antifašističnem časniku *Internationale Literatur. Deutsche Blätter* (*Mednarodna književnost. Nemški listi*), ki je izhajal v Moskvi, objavljene tri njegove pesmi o preganjanju Judov. Pozneje je začel pesniško predelovati travmatično izkušnjo taborišč, zaradi česar je dobil štirinajst let trajajočo prepoved pisanja. Šele ko se je politično ozračje sprostilo, je lahko izdal dve pesniški zbirki: leta 1970 *Flaschenpost* (*Pismo v steklenici*) in leta 1973 *Gedichte* (*Pesmi*), ki mu je prinesla tudi nagrado Romunskega društva pisateljev. Za svojo zadnjo zbirko, *Schattenschrift* (*Pisava senc*) iz leta 1988, je prejel Nagrado Andreasa Gryphiusa. V nemščino je prevedel vrsto romunskih avtorjev, bil je izvrsten esejist, zbral in objavil pa je tudi pesmi iz zapuščine Alfreda Margula-Sperberja. Več desetletij je zbiral in urejal obsežno antologijo poezije iz Bukovine *Versunkene Dichtung der Bukowina* (*Potopljeno pesništvo Bukovine*), ki je v souredništvu s predavateljico na katedri za germanistiko Univerze v Pittsburgu, dr. Amy Colin, izdal leta 1994. Posthumno so bili objavljeni njegovi spomini (1996).

Alfred Margul-Sperber, (pravo ime Alfred Sperber, psevdonimi Alfred Hauk, Al. Uliu, Gavilan in Christian Aabe, 23. 9. 1898, Storojinetz, Bukovina – 3. 1. 1967, Bukarešta) je izhajal iz asimilirane judovske družine. Materino hebrejsko ime Margula je prevzel kot avtorski psevdonim. V Czernowitzu je obiskoval nemško gimnazijo. Leta 1914 je z družino prebežal na Dunaj, kjer je opravil maturo, nato pa je leto dni preživel kot prostovoljec na vzhodni fronti. Po koncu vojne

se je vrnil v Czernowitz in se vpisal na študij prava. Sledile so prve objave pesmi v časopisih. Po letu 1920 je večkrat dlje časa bival v Parizu in New Yorku, kjer se je seznanil z Yvanom Gollom in prevajal Apollinaire, T. S. Eliota, Frosta, Stevensa, Cummingsa idr. Preživil je se je s priložnostnimi deli. Leta 1924 se je zaradi pljučne bolezni vrnil v Czernowitz, kjer je bil med letoma 1926 in 1933 urednik časopisa *Czernowitzer Morgenblatt*. V tridesetih letih prejšnjega stoletja je izdal dve pesniški zbirki in se po letu 1940 preselil v Bukarešto. Ob pomoči romunskih prijateljev se mu je uspelo izogniti deportaciji, preživil je pa se je kot učitelj tujih jezikov. Po letu 1944 je postal osrednja figura romunsko-nemške književnosti. Zavzeto se je posvečal prevajanju in spodbujanju mladih nadarjenih avtorjev, med njimi Paula Celana. Izdal je vrsto lastnih pesniških zbirk in prevodnih antologij. Za prevode romunske ljudske književnosti je bil leta 1954 odlikovan z državno nagrado. Dolga leta je pripravljaval antologijo avtorjev nemško-judovskega porekla iz Bukovine, ki pa žal ni bila izdana. Kljub obsežnemu pesniškemu opusu je v nemškem jezikovnem prostoru kot avtor dolga leta ostal popolnoma neznan. Šele v zadnjih letih je začela založba Rimbaud izdajati njegova izbrana dela (2002).

Selma Meerbaum-Eisinger, (15. 8. 1924, Czernowitz – 16. 12. 1942, delovno taborišče Mihajlovka, Transnistrija) je bila sestrična Paula Celana. Javnost je zanjo izvedela šele po objavi njene pesniške zapuščine, ki obsega 57 pesmi (od tega 5 prevodov). Srednjo šolo je obiskovala v Czernowitzu in bila zelo dejavna v sionistični mladinski organizaciji Haschomer Hazair (Mlada straža). Tam je spoznala svojo veliko ljubezen, Lejserja Fichmanna. Po prihodu romunskih in nemških čet julija 1941 je bila z družino zaprta v czernoviški geto in kmalu zatem

internirana v delovno taborišče Mihajlovka v Transnistriji. Zaradi pegavice je umrla stara komaj osemnajst let. Papirje z njenimi pesmimi, ročno zvezane v zvežčič, sta rešili in v Izrael prinesli njeni prijateljici Renée Abramovici-Michaeli in Else Schächter-Keren. Tam jih je pod naslovom *Blütenlese (Cvetober)* izdal njen nekdanji gimnazijski učitelj Hersch Segal (založba Rechovot, 1976). Leta 1980 jih je ponovno uredil in pri založbi Hoffman in Campe izdal Jürgen Serke. Ta objava je povzročila pravo literarno senzacijo. Pesmi, čeprav jih je napisala mladostnica, izražajo izjemno poetično zrelost, čustveno intenziteto in nadarjenost. Uglasbili so jih številni izvajalci.

Moses Rosenkranz, (pravo ime Edmund Rosenkranz, psevdonima Martin Brant in Fritz Thunn, 20. 6. 1904, Berhometh am Pruth, Bukovina – 17. 5. 2003, Lenzkirch, Nemčija) je bil sedmi otrok v judovski družini, v kateri so govorili rutensko, poljsko, jidiš in nemško. Zato je nekoč zapisal: »Nimam maternega jezika.« Govoril je tudi romunsko in češko (med prvo svetovno vojno se je zatekel na Češko in Moravsko). Šolo je obiskoval do tretjega razreda gimnazije, pozneje se je izobraževal kot samouk. Po vojni in zgodnji očetovi smrti se je vrnil v Bukovino. Med letoma 1924 in 1927 se je kot potujoči delavec selil po Nemčiji in Franciji ter se leta 1927 za tri leta pridružil romunski vojski. Leta 1930 se je za krajši čas vrnil v Czernowitz, kjer je Alfred Margul-Sperber izdal njegovo prvo pesniško zbirko *Leben in Versen (Življenje v verzih)*, nato se je ustalil v Bukarešti. Tam je delal kot predstavnik za tisk in prevajalec romunskega ministrstva za zunanje zadeve ter kot zasebni tajnik politika in pisatelja Iona Pillata. Kot grafolog se je seznanil z romunsko kraljico materjo, ki mu je zaupala pisanje svoje življenjske zgodbe. Ker je Romunija postajala vse bolj antisemitska, je

izgubil službo na ministrstvu in se vrnil v Czernowitz. Tam sta medtem izšli še dve njegovi pesniški zbirki. Med drugo svetovno vojno je bil interniran v delovnem taborišču Tăbărești, nekaj časa skupaj s Paulom Celanom. Leta 1944 je pobegnil v Bukarešto, kjer ga je leta 1947 izsledila sovjetska tajna obveščevalna služba in ga za deset let poslala v gulag Norilsk. V tistem času so njegovi prijatelji v Bukarešti pod psevdonimom izdali njegovo četrto pesniško zbirko. Leta 1957 se je vrnil iz ujetništva in leta 1961 pobegnil v ZRN (Lenzkirch pri Schwarzwald). Pozneje je izšlo ali bilo ponatisnjeno več njegovih pesniških zbirk in roman *Kindheit. Fragment einer Autobiographie* (*Otroštvo. Avtobiografski fragment*, Aachen 2001).

Isaac Schreyer, (psevdonima Herbert Urfahr in Peregrinus, 29. 10. 1890, Wižnitz, Bukovina – 14. 1. 1948, New York) je izhajal iz strogo verne judovske družine. Po gimnaziji v Czernowitzu je odšel na Dunaj, v Berlin in Leipzig, kjer je delal kot novinar. Poezijo je v različnih časopisih objavljial od leta 1911. Med letoma 1914 in 1918 je kot podčastnik služil na ruski in italijanski fronti. Njegove zgodnje pesmi so zbudile pozornost Stefana Zweiga, ki je postal njegov veliki podpornik. Sledila je selitev na Dunaj, kjer se je preživljal kot domači učitelj, pisatelj in prevajalec iz jidiša in hebrejščine. V jidiš je prevedel pravljice bratov Grimm. Leta 1939 je pobegnil v London, nato v Leeds in leta 1942 v New York. Leta 1950 je posthumno izšla njegova pesniška zbirka *Psalm eines einfachen Mannes. Gedichte 1911–1947* (*Psalm preprostega človeka. Pesmi 1911–1947*), leta 1969 pa je pri dunajski založbi Bergland izšel tudi izbor njegovih pesmi z naslovom *Das Gold der Väter* (*Zlato očetov*).

Erich Singer, (10. 4. 1896, Czernowitz – 3. 5. 1960, London) je preživel mladost v Bukovini, a se je že leta 1918 preselil na Dunaj. Pri osemnajstih letih je leta 1913 pri leipziški založbi Xenien izdal izbor poezije iz Bukovine z naslovom *Bukowiner Musenalmanach (Almanah pesniških muz iz Bukovine)*, ki je poleg njegovih vseboval tudi pesmi Karla Emila Franzosa, Erwina Feina in Irme Klauber. Do prihoda nemških čet leta 1938 je živel na Dunaju kot pravnik in pisatelj, nato je emigriral v Švico in leto dni pozneje v Anglijo. Tam se je posvetil zlasti grafologiji in napisal več znamenitih grafoloških priročnikov. Poleg tega je pisal besedila za šansone, satire v verzih, parodije in t. i. »velemestno poezijo« (*Großstadtlyrik*). Njegove pesmi so ironične, domiselne in igrive. Prevajal je tudi iz angleščine in francoščine. Bolj kot z lastno poezijo je zaslovel kot urednik več antologij poezije in proze.

(James) Immanuel Weissglas, (psevdonim Ion Jordan, 14. 3. 1920, Czernowitz – 28. 5. 1979, Bukarešta) je izhajal iz dobro situirane intelektualne judovske družine. Bil je sošolec in pesniški tekmeč Paula Celana. Že v šoli je bila opazna njegova glasbena nadarjenost – igral je klavir, pesnil in prevajal. Kot gimnazijec je v bukareškem časopisu objavljala nemške prevode pomembnih romunskih pesnikov. Leta 1942 je bil z družino deportiran v delovno taborišče v Transnistriji, po prihodu Rdeče armade in osvoboditvi ozemlja pa se je vrnil v Czernowitz. Leta 1945 se je preselil v Bukarešto. Zaposlil se je kot glasbenik v gledališču in lektor pri založbi Europolis ter pozneje kot urednik časopisa *România Liberă*. Po prvi pesniški zbirki, ki je tematizirala taboriščno izkušnjo in je izšla leta 1947 z naslovom *Kariera am Bug (Kariera ob reki Bug)*, je naslednjo izdal šele leta 1972 – *Der Nobiskrug (Nobiskrug)*. Zanj je prejel književno nagrado Društva romunskih

pisatelj. Uveljavil se je kot prevajalec iz romunščine v nemščino in še zlasti obratno – pod psevdonimom Ion Iordan je v romunščino prevedel Goethejevega *Fausta* (za kar je prejel Nagrado romunske akademije znanosti) ter dela Liona Feuchtwangerja, Franza Grillparzerja in Adalberta Stifterja. Posthumno so leta 1994 pri založbi Rimbaud izšle njegove zbrane pesmi z naslovom *Aschenzeit. Gesammelte Gedichte* (*Pepelni čas. Zbrane pesmi*).

Victor Wittner, (psevdonimi Vivo, M. Busch in Stefan Steil; 1. 3. 1896, Herța, Romunija – 27. 10. 1949, Dunaj) je izhajal iz močno asimilirane judovske družine (njegov oče je bil zdravnik), v kateri so praznovali celo krščanske praznike. Kmalu po njegovem rojstvu se je družina preselila v Suceavo (južna Bukovina). Leta 1914 je odšel na Dunaj in se pozneje za leto dni kot prostovoljec pridružil avstro-ogrski vojski. Po vpisanem in prekinjenem študiju medicine se je posvetil novinarstvu ter si ustvaril ime kot gledališki in glasbeni kritik. Pri osemnajstih je objavil prvo pesniško zbirko, od leta 1918 pa je kot samostojni avtor sodeloval z različnimi časopisi in izdal drugi dve pesniški zbirki v duhu novega realizma. Leta 1928 se je preselil v Berlin in se zaposlil kot urednik časnika *Querschnitt*. V Berlinu je napisal in izdal še dve pesniški zbirki in komedijo, ki je bila uspešno uprizorjena v Nemškem ljudskem gledališču Dunaj in v Mestnem gledališču Bern. Po Hitlerjem vzponu se je vrnil na Dunaj in pisal gledališke kritike za dunajske časopise. Oktobra 1938 je čez Prago zbežal v Zürich in začel objavljati pod psevdonimi. Leta 1943 so ga denuncirali kot tujca in internirali v begunsko taborišče, kjer je hudo zbolel. Po koncu vojne se je vrnil na Dunaj in leta 1946 še doživel praizvedbo ene izmed svojih gledaliških iger. Več njegovih besedil je ostalo neobjavljenih in so izšla šele posthumno.

